

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Michal Nocar

Ochrana životního prostředí a vlastnické právo

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra: práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 9. 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.9.2012

Michal Nocar

Obsah

1. Úvod	4
2. Věcná a právní východiska tématu	6
2.1. Vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí	6
2.2. Pojem životní prostředí a ústavní základy jeho ochrany	7
2.3. Vlastnické právo a jeho mezinárodně-právní a ústavní zakotvení	8
2.4. Právo na příznivé životní prostředí.....	12
3. Vlastnictví složek životního prostředí	15
3.1. Právní povaha a možnost vlastnictví vod	15
3.2. Vlastnictví nerostného bohatství	16
3.3. Vlastnictví půdy a rostlin	18
3.4. Vlastnictví volně žijících živočichů.....	18
4. Vyvlastnění a smluvní omezení vlastnického práva	19
4.1. Právní úprava vyvlastnění.....	20
4.1.1.Podmínky pro vyvlastnění	21
4.1.2.Náhrada za omezení vlastnického práva dle zákona o vyvlastnění .	23
4.1.3.Možnosti vyvlastnění z důvodu ochrany složek životního prostředí ...	23
4.2. Smluvní ochrana životního prostředí.....	25
5. Nejvýznamnější omezení vlastnického práva vyplývající ze složkových zákonů	27
5.1. Omezení vlastnického práva dle vodního zákona.....	27
5.2. Omezení vlastnického práva dle lesního zákona	32
5.3. Omezení vlastnického práva dle zákona o ochraně přírody a krajiny ..	38
5.4. Omezení vlastnického práva dle zákona o rybářství	47

5.5. Omezení vlastnického práva dle zákona o myslivosti	48
6. Závěr	50
Summary.....	52
Použité zdroje.....	56
Literatura.....	56
Právní předpisy	59

1. Úvod

V rámci své diplomové práce jsem se zaměřil na vztahy mezi ochranou životního prostředí, která je v našem právním řádu nejčastěji upravena právními předpisy z oblasti veřejného práva, a vlastnickým právem, jako jedním ze základních institutů práva soukromého.

Vlastnictví je chápáno jako svrchované právní panství osoby (vlastníka) nad určitou věcí. V institutu vlastnictví se projevují ekonomické vztahy člověka k přírodě: člověk si присvojuje hmotné části prostředí, jež ho obklopuje, a realizuje tím své individuální zájmy a uspokojuje své potřeby. Vlastnictví je nejenom významným prvkem naší společnosti, ale i základním institutem soukromého práva. Během tisíců let vývoje lidské civilizace začal člověk ovládat a využívat jednotlivé součásti okolního prostředí, ať už to byl v počátcích sběr plodů a lov zvířat, obdělávání půdy, na které začal pěstovat plodiny a chovat zemědělská zvířata, nebo dále různé předměty a stavby člověkem zhotovené a užívané. S rozvojem lidské společnosti člověk čím dál více užíval, požíval a spotřebovával přírodní bohatství. Obzvláště v posledních dvou stoletích dosáhlo využívání a přetváření přírodní krajiny člověkem obrovské míry. Průmyslová společnost nad míru čerpající přírodní zdroje, obzvláště neobnovitelná fosilní paliva, stoupající míra znečištění ovzduší, půdy a vod má následně negativní dopad na životní prostředí. Hroucení celých ekosystémů a zrychlené vymírání rozmanitých přírodních druhů ať už kvůli jejich nadměrnému lovu či mizení přirozených lokalit jejich výskytu vyústily v uvědomění si, že přírodu člověk nemůže jen využívat, ale měl by jí také chránit. Příroda je totiž základním předpokladem přežití člověka a dalších živých organismů na planetě Zemi. Zejména pak během minulého století si člověk uvědomil, že jeho vlastní budoucí přežití závisí na tom, jak se k okolnímu prostředí bude chovat. Začalo se mluvit již ne jen o využívání přírody, ale i o její systematické ochraně, neboť druh, který zničí své životní prostředí, zničí i sebe sama. Do popředí se tedy dostala snaha omezit poškozování alespoň na únosnou míru a postupně napravovat škody, které člověk už dokázal na životním prostředí napáchat. Ochrana životního prostředí se stala zájmem celé společnosti.

Zájem společnosti na ochraně životního prostředí se odrazil v právních normách přijímaných jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni. V České republice, stejně jako v ostatních zemích tzv. východního bloku, začaly být environmentální právní předpisy ve větší míře přijímány až po roce 1989.¹ Právní ochrana životního prostředí však s sebou nutně přinesla celou řadu omezení, mimo jiné i omezení výkonu vlastnických práv.

Cílem mé diplomové práce je vymezit vzájemný vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí a popsat základní omezení vlastnického práva z důvodu ochrany životního prostředí upravená českým právem. Nejdříve se věnuji věcným a právním východiskům tématu. Následuje část věnovaná vlastnictví jednotlivých složek životního prostředí. Poté jsem se zaměřil na dva méně časté způsoby vzniku omezení vlastnických práv z důvodu ochrany životního prostředí, totiž na odnětí a omezení vlastnického práva dle zákona o vyvlastnění na jedné straně a na dobrovolné (smluvní) omezení vlastnického práva na straně druhé. V poslední části se věnuji omezením vlastnického práva vyplývajícím z vybraných složkových zákonů, snažím se je popsat a analyzovat.

Diplomová práce vychází z právního stavu ke dni 30. září 2012.

¹ Damohorský, M. a kol.: *Právo životního prostředí*. 3. vydání. Praha : C.H.Beck, 2010, s. 26.

2. Věcná a právní východiska tématu

2.1. Vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí

Vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí je možné nahlížet z různých úhlů. Vlastnické právo opravňuje vlastníka věc (předmět vlastnictví) držet, užívat, brát z ní plody a užitky a nakládat s ní. Mezi realizací vlastnického práva prostřednictvím výkonu těchto práv a zájmem společnosti na ochraně životního prostředí však často nastává rozpor. Snad nejvíce se stýkají vlastnické právo a požadavky na ochranu životního prostředí tam, kde předmětem vlastnictví je určitá složka životního prostředí². Typickým příkladem je půda; ochranu životního prostředí bez více či méně významných omezení vlastníků půdy si lze vzhledem k jejímu polyfunkčnímu charakteru jen stěží představit. Účelem těchto omezení může být ochrana samotné půdy jako základního přírodního bohatství či ochrana jiných součástí životního prostředí s půdou spojených (např. zvláště chráněné rostliny, lesa, zdroje pitné vody).

K rozporu mezi výkonem vlastnického práva a ochranou životního prostředí však může docházet i v jiných případech, příkladem je vlastnictví věci, která může být zdrojem ohrožení životního prostředí, jako je například osobní automobil překračující povolené emise znečišťujících látek, zařízení, z něhož unikají nebezpečné závadné látky do vod, či jedinec nepůvodního druhu volně žijícího živočicha chovaný v zajetí. Touto rovinou vztahu vlastnického práva a ochrany životního prostředí se diplomová práce nezabývá, normy veřejného práva však věnují regulaci reálných i potenciálních zdrojů ohrožení životního prostředí značnou pozornost.

V rovině střetu vlastnického práva a ochrany životního prostředí představuje základní věcný, ale i právní problém otázka, kde a jak vést onu pomyslnou

² Kusák, M.: *Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů*. In *České právo životního prostředí: časopis České společnosti pro právo životního prostředí*. roč. 5, č. 15, 2005, s.4.

hranici mezi zájmem na ochraně vlastnického práva a zájmem společnosti na ochraně dané složky, resp. životního prostředí.³

Přestože vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí má zpravidla kolizní charakter, nemusí tomu tak být vždy. Lze si naopak představit výkon vlastnického práva ve prospěch ochrany životního prostředí (hospodaření na zemědělské půdě ekologickým způsobem). Specifickou možností pak představuje využití vlastnického práva, resp. práva pokojně užívat majetek jako jednoho ze základních lidských práv, v případě zhoršení stavu okolního prostředí, kterému stát jako garant základních lidských práv měl a mohl zabránit. Přestože tento způsob využití vlastnického práva ve prospěch ochrany životního prostředí není častý, rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva ukazuje, že v konkrétních případech může být účinný.⁴

2.2. Pojem životní prostředí a ústavní základy jeho ochrany

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve svém §2 poskytuje legální definici pojmu životního prostředí takto: *„Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“* Člověk je tedy, jako jeden z velkého množství živých organismů, v neustálé interakci s okolním prostředím, používá jej a mění a měl by být schopen předvídat důsledky svých jednání a uchovat tak své životní prostředí v odpovídající kvalitě i pro budoucí generace. O ochraně životního prostředí se pak v § 9 zmiňovaného zákona hovoří jako o činnosti, jíž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje.

Ústavní zakotvení hodnoty životního prostředí se objevuje již v preambuli Ústavy, kde je psáno, že my, občané Čech, Moravy a Slezska jsme odhodláni

³ Damohorský, M. a kol., cit. dílo, s. 54.

⁴ European Court of Human Rights, *Environnement-related cases in the Court's case law*, Factsheet, January 2012.

společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní bohatství, dále je ochrana přírody konkretizována v článku 7 Ústavy, dle kterého stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství. Je zde tak ústavně zakotvena povinnost státu starat se o příznivý stav životního prostředí a její plnění je třeba považovat za plnění úkolu ve veřejném zájmu. Jednotlivými zákony pak stát tuto svou povinnost realizuje, ať už se jedná o prostředky průřezové, uplatňované ve většině oblastí ochrany životního prostředí, nebo o konkrétní zákony zabývající se jednotlivými složkami přírody – voda, vzduch, lesy, půda.

Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“)⁵ se ochraně životního prostředí věnuje ve svém článku 35 odst. 3, kde stanoví, že při výkonu svých práv nesmí nikdo ohrožovat ani poškozovat životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. Je nepochybné, že se tato povinnost vztahuje i na vlastníky, ve vztahu k nim je navíc výslovně potvrzena v čl. 11 odst. 3 Listiny, kterému bude věnována pozornost dále.

2.3. Vlastnické právo a jeho mezinárodně-právní a ústavní zakotvení

Vlastnické právo je jedním ze základních přirozených lidských práv a je součástí ústavního pořádku České republiky. Vlastnictví patří již od počátku existence Československa mezi ústavně zaručená subjektivní práva.⁶ Už od dob starého Říma je vymezeno jako právní panství nad věcí, je jedním ze základních subjektivních práv a nejdůležitějším právem věcným. Obsahem vlastnického práva jsou jednotlivá oprávnění věc držet (*ius possidendi*), užívat (*ius utendi*), požívat věc a brát z ní užitky (*ius fruendi*), právo s věcí nakládat (*ius disponendi*).

⁵ Usnesení ČNR č. 2/1993, jež je podle článku 3. Ústavy součástí ústavního pořádku České republiky.

⁶ Klíma, K a kol.: *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. Díl 2 vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2009 s. 1045.

Vlastnictví za základní lidské právo vyhlásila již během francouzské revoluce dne 26. srpna 1789 Deklarace práv člověka a občana vydaná francouzským Ústavodárným národním shromážděním, jejíž článek č. 17 zní: *„Protože vlastnictví je nedotknutelným a posvátným právem, nikdo ho nemůže být zbaven kromě případu, kdy by to vyžadovala zákonně zajištěná veřejná nezbytnost, a pod podmínkou spravedlivého a předchozího odškodnění.“*⁷

V evropském kontextu je významným dokumentem Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“), která byla přijata na půdě Rady Evropy v roce 1950. Česká republika (v té době ještě jako Česká a Slovenská federativní republika) EÚLP a na ni navazující dokumenty ratifikovala 21. února 1991 a v platnost vstoupily 18. března 1992 (ve sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.). Vlastnickému právu se věnuje čl. 1 dodatkového protokolu ze dne 20. března 1952, který zní: *„Každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek. Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva. Předchozí ustanovení nebrání právu států přijímat zákony, které považují za nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem a zajistily placení daní a jiných poplatků nebo pokut.“*⁸

Zde se již nejedná pouze o ochranu vlastnického práva, ale nově je tu upravena i případná možnost jeho omezení. Vzhledem k okolnosti, že EÚLP v hlavě druhé také ustavila Evropský soud pro lidská práva, jedná se o velmi významný dokument, jehož dodržování může být fakticky vymáháno nezávislým soudem.

Vlastnické právo zmiňuje také Listina základních práv Evropské unie (dále jen „LZPEU“) přijatá na mezivládní konferenci v Nice v prosinci 2000. V době svého přijetí nebyla ještě právně závazná, avšak její význam byl nezpochybnitelný, neboť se jednalo o první ucelený katalog lidských práv na úrovni Evropské unie. V roce 2007 bylo znění LZPEU pozměněno v souvislosti s finální verzí textu

⁷ Klíma, K a kol., cit. dílo, s. 1045.

⁸ Dodatkový protokol č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášený pod č. 209/1992 Sb.

Lisabonské smlouvy a v platnost vstoupila LZPEU spolu s Lisabonskou smlouvou 1. prosince 2009. Podle čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii má Listina vyhlášená v roce 2007 stejnou právní sílu jako Smlouvy (tím jsou myšleny Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie). Základním ustanovením o vlastnickém právu je v LZPEU čl. 17: *“Každý má právo vlastnit zákonně nabytý majetek, užívat jej, nakládat s ním a odkazovat jej. Nikdo nesmí být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu, v případech a za podmínek, které stanoví zákon, a při poskytnutí spravedlivé náhrady v přiměřené lhůtě. Užívání majetku může rovněž být upraveno zákonem v míře nezbytné z hlediska obecného zájmu.”*⁹ Je zde zachycena nejenom ochrana vlastnictví, ale je obohacena nutností zákonnosti takového vlastnictví. Ze znění čl. 17 je zřejmé, že byl inspirován EÚLP, protože také vymezuje možnost omezení vlastnického práva, ovšem navíc poukazuje i na nutnost náhrady v přiměřeném čase.

V našem právním řádu jsou pak postavení institutů vlastnictví a ochrany životního prostředí a jejich vzájemný vztah upraveny v předpisech nejvyšší právní síly - v Ústavě České Republiky¹⁰ a především v Listině základních práv a svobod. Ústava samotná se o ochraně životního prostředí, resp. přírodních zdrojů, zmiňuje relativně stručně ve svém čl. 7, kde hovoří o povinnosti státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství. Vlastnictví jako základní lidské právo je upraveno v článku 11 Listiny, jehož první odstavec stanoví: *„Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu.“* Tutéž myšlenku, již obsahuje druhá věta citovaného ustanovení Listiny, vystihuje i ustanovení §124 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník v platném znění (dále jen „OZ“).

Vlastnické právo však není neomezené. Vlastnické právo neznamena jen oprávnění vlastníka k výkonu jeho vlastnických práv, ale jeho obsahem jsou zároveň i povinnosti. Listina v čl. 11 odst. 3 uvádí, že „vlastnictví zavazuje“ a

⁹ Listina základních práv Evropské unie (Úřední věstník EU 2007/C 303/01).

¹⁰ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

dále tuto zásadu upřesňuje v témž odstavci větami, podle kterých vlastnictví být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy, a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem. Výkon vlastnického práva, poškozující uvedené statky v míře, jež nepřekračuje zákonem stanovené limity, je dovolen, protože většina lidských aktivit, které se každodenně odehrávají, nějakým způsobem životní prostředí mění či ovlivňuje.

Můžeme rozlišovat omezení vlastnického práva vnitřní a omezení vnější. Omezení vnitřní jsou se samotným vlastnickým právem natolik spjata, že je můžeme považovat za jeho pojmový znak. Vyplývají ze zásady „vlastnictví zavazuje“ a patří mezi ně například zákaz zasahovat bez právního důvodu do práva a oprávněných zájmů druhých, zákaz výkonu práva v rozporu s dobrými mravy, povinnost nezpůsobit škodu (§ 415 OZ) či zákaz poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem (čl. 11 odst. 3 Listiny).¹¹ Vnější omezení, též označovaná jako tzv. pravá omezení, nevyplývají z povahy vlastnického práva samotného a překračují rámec zásady „vlastnictví zavazuje“. Jedná se většinou o omezení vlastnického práva na základě zákona z důvodu určitého obecného (veřejného) zájmu, ať už je stanoveno zákonem pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky, nebo jen v jednotlivých konkrétních případech.¹² Do této skupiny omezení patří vyvlastnění a nucené omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny, které je možné jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. U některých konkrétních omezení může být sporné, zda patří do skupiny vnitřních či vnějších omezení, jejich zařazení je přitom zásadní, neboť pouze v případě vnějších omezení vzniká vlastníkově právo na náhradu.

Listina také umožňuje zákonodárci stanovit, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoji národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce, nebo určených

¹¹ Kusák, M., cit. dílo, s. 6-7.

¹² Tamtéž, s. 7.

právnických osob, popřípadě že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České republice. Dále také stanoví podmínky vyvlastnění nebo omezení vlastnického práva, které je možné jen ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu.

2.4. Právo na příznivé životní prostředí

Při výkladu základních právních souvislostí tématu je třeba se stručně věnovat i právu na příznivé životní prostředí. Toto právo je zakotveno v čl. 35 odst. 3 Listiny: „Každý má právo na příznivé životní prostředí.“ Z historického pohledu patří toto ústavní právo ke skupině mladších a bývá řazeno mezi tzv. práva třetí generace.¹³ Z pohledu systematického je zařazeno do hlavy IV. Listiny mezi práva hospodářská, sociální a kulturní. Právě právo na příznivé životní prostředí je ze všech ústavně zaručených lidských práv asi nejčastěji v konfliktu s výkonem vlastnických práv. Na druhou stranu ovšem poškození životního prostředí může významně zasáhnout do vlastnického práva (například poškození lesa spadem imisí), resp. práva pokojně užívat majetku, jak už bylo naznačeno výše.

Blíže se k tomuto pojmu vyjadřuje judikatura Ústavního soudu, dle kterého je příznivé životní prostředí veřejným statkem. Charakteristikou těchto statků je, že nemohou být pojmově, věcně ani právně rozloženy na části a přiřazeny jako podíly jednotlivým osobám, nemohou tedy být mezi ně distribuovány a nikdo by z jejich požívání neměl být jakkoli vylučován.

Právním východiskem zajištění práva na příznivé životní prostředí je článek 35 Listiny, který zavazuje stát k zajištění příznivého životního prostředí, tedy vytváření dostatečné zábrany před škodlivými zásahy. Taktéž umožňuje státu disponovat kontrolními a sankčními opatřeními k jeho naplnění.¹⁴ S odkazem na čl. 41 odst. 1 Listiny se však práva na příznivé životní prostředí je možné

¹³ Filip, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 104.

¹⁴ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 707/02, ze dne 22. 9. 2003.

domáhat jen v mezích zákonů, které toto právo provádějí, a tak ho nelze považovat za právo přímo aplikovatelné.¹⁵ Podrobněji rozsah práva na příznivé životní prostředí upravují složkové zákony, které stanoví standardy ochrany životního prostředí a konkrétní meze výkonu práv, včetně práv vlastnických.

Může se zdát, že hlavní roli ve stanovování mezí práva na příznivé životní prostředí mají zákonodárci. Přesto dle několika nálezů Ústavního soudu týkajících se jiných hospodářských, kulturních a sociálních práv uvedených v čl. 41 odst. 1 Listiny, jako například nálezu ze dne 12. 7. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 11/2000 (322/2001 Sb.)¹⁶, nálezu ze dne 20. 6. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 38/04 (409/2006 Sb.)¹⁷ nebo též nálezu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 2/08 (166/2008 Sb.)¹⁸ nelze připustit, aby při tvorbě zákona došlo k porušení podstaty a smyslu tohoto práva. Pro zákonodárce za všech okolností platí mantinely dané čl. 4 odst. 4 Listiny, dle nichž při užívání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu.

Ústavní soud k otázce práv, kterých se lze domáhat jen v mezích stanovených zákonem, stále judikuje, že prováděná zákonná úprava nemusí zachovávat přísný vztah proporcionality k cíli sledovanému regulací. Jedním z kritérií v praxi je takzvaný test rozumnosti. Ten je ze své podstaty koncipovaný hlavně pro práva sociální, kde rozsah, v němž se lze těchto práv na základě zákona domáhat, bývá přímo závislý na hospodářské a ekonomické situaci dané země. Právo na příznivé životní prostředí by v tomto smyslu nemělo být podmiňováno ekonomickou silou společnosti. Východiskem by mohl být výklad učiněný s ohledem na článek 41 odst. 1 Listiny, kterým by bylo připuštěno, aby ústavnost

¹⁵ Srov. Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha, Linde 2002. s. 60 a 338.

¹⁶ Pl. ÚS 11/2000 - Zrušení některých ustanovení zákona o ochraně utajovaných skutečností - vyloučení soudního přezkumu. Z pravomoci soudu nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

¹⁷ Pl. ÚS 38/04 - Podmínka odbornosti a bezúhonnosti zemědělských podnikatelů - volnost zákonodárce, vyplývající z čl. 41 odst. 1, nemůže vést k tomu, aby formou zákona porušil podstatu a smysl čl. 26 Listiny, zaručujícího v odstavci 1 každému právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.

¹⁸ Pl. ÚS 2/08 - Návrh na zrušení části zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů - část týkající se sociálního zabezpečení. Zrušení poskytování nemocenského za prvé tři dny pracovní neschopnosti je v rozporu s ustanovením čl. 30 odst. 1 Listiny, konkrétně s právem na přiměřené hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci

zákonů tvořících obsah práva na příznivé životní prostředí byla posuzována při testu proporcionality mírněji a při testu rozumnosti naopak přísněji.¹⁹

Dalším východiskem práva na ochranu příznivého životního prostředí je již zmíněný článek 35 odst. 3 Listiny, dle kterého výkon práv jedince nesmí vést k ohrožení či poškození životního prostředí, přírodních zdrojů, druhového bohatství přírody a kulturních památek nad míru stanovenou zákonem. Uvedená definice ve své podstatě odpovídá ustanovení čl. 11 odst. 3 Listiny. Přesto článek 35 odst. 3 Listiny je širší, protože jeho obsahem je výkon jakéhokoliv práva a nikoliv jen práva vlastnického.

Při nahlédnutí do norem mezinárodního významu zjistíme, že Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod se ve svém textu o právu na příznivé životní prostředí nezmiňuje. Přesto judikatura Evropského soudu pro lidská práva přiřadila částečné aspekty práva na příznivé životní prostředí k právu na respektování rodinného a soukromého života dle čl. 8 Úmluvy a k právu na pokojné užívání majetku dle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Přestože tímto výkladem zdánlivě dochází ke zúžení práva na příznivé životní prostředí jen na tak škodlivé zásahy do životního prostředí, které s sebou přinášejí ničivý dopad do rodinné nebo soukromé sféry jednotlivců, je třeba mít na zřeteli, že EÚLP právo na příznivé životní prostředí nezakotvuje. Výklad, který umožňuje dovolat se poškození práva na respektování rodinného a soukromého života a práva na pokojné užívání majetku v případě zhoršení stavu životního prostředí je tedy naopak výkladem progresivním.

¹⁹ Viz Pl. ÚS 1/08, odst. 92,93,94 - Testem ústavnosti v tomto smyslu projde taková zákonná úprava, u níž lze zjistit sledování nějakého legitimního cíle a která tak činí způsobem, jež si lze představit jako rozumný prostředek k jeho dosažení, byť nemusí jít o prostředek nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší. Sociální práva jsou závislá zejména na ekonomické situaci státu. Úroveň jejich poskytování reflektuje nejen hospodářský a sociální vývoj státu, ale i vztah státu a občana, založený na vzájemné odpovědnosti a na uznání principu solidarity.

3. Vlastnictví složek životního prostředí

Jak bylo uvedeno výše, vztah vlastnického práva a ochrany životního prostředí vystupuje nejvíce do popředí v případech, kdy je některá složka životního prostředí předmětem vlastnictví. Již bylo zmíněno, že zákon o životním prostředí vyjmenovává mezi složkami životního prostředí „ovzduší, vodu, horniny, půdu, organismy, ekosystémy a energie.“²⁰ Ovzduší je pro svou povahu z vlastnictví vyloučeno. Totéž platí pro ekosystémy, které jsou funkční soustavou živých a neživých složek životního prostředí²¹, vlastnictví je tedy třeba zkoumat u těchto jednotlivých složek, nikoliv ekosystémů jako takových.

3.1. Právní povaha a možnost vlastnictví vod

Právní povaha vod povrchových i podzemních je upravena v zákoně č. 254/2001 Sb., o vodách, v platném znění (dále „vodní zákon“), kde se výslovně v § 3 stanoví, že povrchové (dle § 2 odst. 1 vodního zákona vody přirozeně se vyskytující na zemském povrchu) a podzemní (dle § 2 odst. 2 vodního zákona vody přirozeně se vyskytující pod zemským povrchem, včetně vody ve studních a podzemních drenážních systémech) vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na kterém nebo pod nímž se vyskytují. Historická úprava v Obecném zákoníku občanském z roku 1811²² stanovila v § 287 veletoky a řeky jako veřejný statek. Později byly vodní toky označeny za výlučné vlastnictví státu ustanovením čl. 8 ústavního zákona 100/1960 Sb. V předešlé právní úpravě vodního zákona²³ nebyla otázka vlastnictví vod výslovně řešena a až současná úprava vodního zákona z roku 2001 vychází z myšlenky, že přirozeně se vyskytující podzemní a povrchové vody netvoří samostatné a ovladatelné předměty a proto nemohou

²⁰ § 2 zák. č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

²¹ § 3 zák. č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

²² Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud. Obecný zákoník občanský

²³ Zákon o vodách č. 138/1973 Sb.

být předmětem vlastnictví. Samostatným předmětem vlastnictví se voda stává až při jejím odebrání z prostředí.²⁴

Některé speciální kategorie vod jsou upraveny v jednotlivých zvláštních právních předpisech. Zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech, v platném znění (dále „lázeňský zákon“) hovoří v § 2 odst. 1 o tom, že přírodní minerální voda, jež má vlastnosti vhodné pro léčebné využití²⁵, je považována za přírodní léčivý zdroj. A dále v § 2 odst. 2 přisuzuje zvláštní status zdrojům přírodní minerální vody.²⁶ Lázeňský zákon poté v § 4 upravuje právní povahu léčivého zdroje, zdroje přírodní minerální vody tak, že přírodní léčivé zdroje a zdroje přírodní minerální vody nejsou součástí ani příslušenstvím pozemků a nejsou předmětem vlastnictví. Zákon o ochraně přírodního a nerostného bohatství č. 44/1998 Sb., v platném znění (dále „horní zákon“) ve svém § 2 stanoví, že vody se nepovažují za nerost dle tohoto zákona, s výjimkou mineralizovaných vod, z nichž je možno průmyslově získávat vyhrazené nerosty. Takové nahromadění mineralizovaných vod je pak považováno za nerostné ložisko a je ve výhradním vlastnictví státu. Přírodní léčivé vody a přírodní stolní minerální vody, i když se z nich mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty, se dle horního zákona za nerosty nepovažují.

3.2. Vlastnictví nerostného bohatství

Nerosty dělí platný zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství, v platném znění (dále jen „horní zákon“), na dvě základní skupiny, a

²⁴ „Za povrchové a podzemní vody se nepovažují vody, které byly z těchto vod odebrány.“ (§ 3 odst. 2 vodního zákona).

²⁵ Minerální vodou pro léčebné využití se rozumí přirozeně se vyskytující podzemní voda původní čistoty s obsahem rozpuštěných pevných látek nejméně 1 g/l nebo s obsahem nejméně 1 g/l rozpuštěného oxidu uhličitého nebo s obsahem jiného pro zdraví významného chemického prvku anebo která má u vývěru přirozenou teplotu vyšší než 20 °C nebo radioaktivitu radonu nad 1,5 kBq/l.

²⁶ Zdrojem přírodní minerální vody je přirozeně se vyskytující podzemní voda původní čistoty, stálého složení a vlastností, která má z hlediska výživy fyziologické účinky dané obsahem minerálních látek, stopových prvků nebo jiných součástí, které umožňují její použití jako potravinu a k výrobě balených minerálních vod, a o tomto zdroji bylo vydáno osvědčení podle zákona.

to nerosty vyhrazené a nevyhrazené. Dále pak v § 3 odst. 1 horního zákona je obsažen enumerativní výčet nerostů vyhrazených²⁷, odstavec druhý pak prohlašuje ostatní nerosty za nevyhrazené. Ložiska nevyhrazených nerostů jsou podle ustanovení § 7 horního zákona součástí pozemku a náleží tak vlastníku pozemku, na kterém se nacházejí. Ložiska vyhrazených nerostů jsou ve vlastnictví státu. Oporou pro vyhrazení určitých nerostů do vlastnictví státu je čl. 11 odstavec 2 Listiny, podle něž lze zákonem stanovit, který majetek je nutný k zabezpečování potřeb společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu, a smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob. Toto omezení má historický původ v horních regálech, které představovaly výsostné právo panovníka na nakládání s určenými nerosty a panovník propůjčoval právo nerosty vyhledávat a dobývat jiným osobám.²⁸ V případě drobných nerostů, jež nevytvářejí ložiska, pak tyto nerosty, až do svého případného oddělení, sdílejí právní režim pozemku²⁹ a náleží jeho vlastníku. Vlastnictví hornin je tedy kromě vyhrazených nerostů dáno vlastnickým režimem pozemku, na němž se dané horniny nacházejí v souladu s pojetím pozemku jako věci trojrozměrné, zahrnující věci ležící nad pozemkem i pod ním.

²⁷ Vyhrazené nerosty jsou:

- a) radioaktivní nerosty,
- b) všechny druhy ropy a hořlavého zemního plynu (uhlovodíky), všechny druhy uhlí a bituminosní horniny,
- c) nerosty, z nichž je možno průmyslově vyrábět kovy,
- d) magnezit,
- e) nerosty, z nichž je možno průmyslově vyrábět fosfor, síru a fluór nebo jejich sloučeniny,
- f) kamenná sůl, draselné, borové, bromové a jodové soli,
- g) tuha, baryt, azbest, slída, mastek, diatomit, sklářský a slévárenský písek, minerální barviva, bentonit,
- h) nerosty, z nichž je možno průmyslově vyrábět prvky vzácných zemin a prvky s vlastnostmi polovodičů,
- i) granit, granodiorit, diorit, gabro, diabas, hadec, dolomit a vápenec, pokud jsou blokově dobytelné a lešitelné, a travertin,
- j) technicky využitelné krystaly nerostů a drahé kameny,
- k) hallozyt, kaolin, keramické a žáruvzdorné jíly a jílovce, sádrovec, anhydrit, živce, perlit a zeolit,
- l) křemen, křemenec, vápenec, dolomit, slín, čedič, znělec, trachyt, pokud tyto nerosty jsou vhodné k chemicko-technologickému zpracování nebo zpracování tavením,
- m) mineralizované vody, z nichž se mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty,
- n) technicky využitelné přírodní plyny, pokud nepatří mezi plyny uvedené pod písmenem b).

²⁸ Kusák, M., cit. dílo, s. 20-21.

²⁹ Pekárek, M., Průchová, I. *Pozemkové právo*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 14.

Výjimkou jsou případy, kdy se v těchto horninách nacházejí dutiny – jeskyně. Ty zákonodárce v § 10 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen „ZOPK“), vymezil jako: „*podzemní prostory vzniklé vznikly působením přírodních sil, včetně jejich výplní a přírodních jevů v nich*“. Vlastníku pozemku nebo státu, pokud se jedná o jeskyni uvnitř ložiska vyhrazeného nerostu, náleží pouze horninový plášť jeskyně, neboť dle § 62 odst. 3 ZOPK, není jeskyně součástí pozemku a není ani předmětem vlastnictví.

3.3. Vlastnictví půdy a rostlin

Půda je základní složkou životního prostředí, která je předmětem vlastnictví³⁰, ze všech vlastníků jsou to právě vlastníci půdy, kteří jsou z důvodu ochrany životního prostředí omezováni nejvýznamnějším způsobem. Co se týká rostlin, platí, že pokud vzešly na pozemcích, ať už jsou pěstovány v kultuře, nebo se jedná o rostliny planě rostoucí, jsou součástí těchto pozemků.³¹ Vlastník pozemku je tedy vlastníkem rostliny. Toto konstatování platí pro všechny rostliny, tedy i pro rostliny zvláště chráněné. Rostlinami jsou i lesní porosty, vlastníkem lesa je tedy jeho vlastníkem z titulu svého vlastnictví příslušného pozemku určeného k plnění funkcí lesa. Samostatnou věcí se rostliny stávají až jejich oddělením od pozemku.

3.4. Vlastnictví volně žijících živočichů

Přestože se právní úprava otázky vlastnictví volně žijících živočichů nevěnuje, právní teorie i praxe výkladem dovozují, že nejsou předmětem vlastnictví, ale jsou věcí ničí, *res nullius*. Toto řešení se zdá rozumné, neboť si lze jen těžko představit, že by za vlastníka volně žijícího živočicha byl považován vlastník pozemku či stát, na jehož území by se nacházel. Vzhledem k migrující povaze řady živočichů by jen těžko mohli uplatňovat práva a plnit povinnosti, které jsou

³⁰ Přesněji jsou předmětem vlastnického práva pozemky v podobě parcel dle příslušných právních předpisů.

³¹ Srov. § 120 OZ.

obsahem vlastnického práva, nemluvě o problematice otázky náhrady škody, kterou by takový živočich způsobil. Vlastnictví k (dosud) volně žijícímu živočichovi však může vzniknout jeho legální okupací (oprávněným odchylem či ulovením), pokud příslušné oprávnění zahrnuje i právo přisvojit si živočicha.³²

4. Vyvlastnění a smluvní omezení vlastnického práva

Jak již bylo výše uvedeno, ústavní základy omezení vlastnického práva jsou obsaženy v článku 11 odst. 3 a 4 Listiny. První z těchto ustanovení zakazuje zneužití vlastnictví a jeho výkon v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy, mezi něž patří i ochrana životního prostředí. Další závazky a žádoucí chování vlastníka jsou v podobě tzv. sousedských práv upraveny v § 127 občanského zákoníku, kde jsou uvedeny i příklady chování, jakého se má vlastník zdržet. Druhé z uvedených ustanovení Listiny obsahuje základní podmínky nuceného omezení nebo odnětí vlastnického práva formou vyvlastnění. Vyvlastnění je dle Listiny možné pouze ve veřejném zájmu, na základě zákona a za náhradu. Občanský zákoník tyto podmínky doplňuje v ustanovení § 128 odst. 2, v němž stanoví, že vyvlastnění je možné, jen nelze-li dosáhnout účelu jinak (typicky dohodou) a jen pro stanovený účel. Vyvlastnění, jakožto nucené odnětí nebo omezení ve prospěch státu nebo jiné osoby, je chápáno jako mocenský zásah státu do vlastnického práva. Dává prostor pro vytvoření právních předpokladů pro využití věci k určitému účelu jiným nežli stávajícím vlastníkem. Stěžejním předpokladem k vyvlastnění je veřejný zájem a zároveň zákonem stanovený účel, pro který lze vyvlastnění provést.

Z hlediska způsobu jejich vzniku je omezení vlastnického práva možné dělit na omezení ze zákona (*ex lege*), omezení uložená individuálním aktem aplikace práva (*ex actu*) a omezení na základě smlouvy (z dobrovolně přijatého

³² Kusák, M., cit. dílo, s. 19.

závazku). Obsahem omezení je zpravidla povinnost něco strpět (*pati*) či něčeho se zdržet (*omittere*), spíše výjimečně pak povinnost něco konat (*facere*) nebo něco dát (*dare*). V komentáři k současně platnému OZ nalezneme zmínku o vzrůstajícím počtu omezení práv vlastníka, mimo jiné z důvodu ochrany životního prostředí: „V historii práva lze vysledovat tendenci k vzrůstajícímu omezení práv vlastníka pozemku současně s růstem úrovně společnosti. Tato tendence je zjevně vyvolána technickým pokrokem, v jehož důsledku např. užívání některých věcí ohrožuje životní prostředí a jiné důležité zájmy měrou v minulosti nemyslitelnou a musí být regulováno. Zatímco v raných obdobích vývoje práva se vystačilo s několika základními veřejnoprávními omezeními vlastníka, zejména v oblasti vodního a stavebního práva, dnes jde přinejmenším o desítky omezení“³³

Jak již bylo výše zmíněno, nejčastěji dochází v souvislosti s ochranou životního prostředí k omezení práva ve vztahu k pozemkovému vlastnictví. Toto omezení je zásadní nejen z hlediska četnosti, ale také svou intenzitou nebo rozsahem. Je to do značné míry dáno i specifičností pozemkového vlastnictví, kde se odráží polyfunkční charakter půdy, možnost využití k více účelům více osobami nebo sousedskými vztahy vlastníků pozemků.

V této části se dále zaměřím na dva méně časté způsoby vzniku omezení vlastnických práv z důvodu ochrany životního prostředí, totiž na odnětí a omezení vlastnického práva dle zákona o vyvlastnění na jedné straně a na dobrovolné (smluvní) omezení vlastnického práva na straně druhé.

4.1. Právní úprava vyvlastnění

Typickým příkladem omezení vlastnického práva individuálním aktem aplikace práva je omezení či odnětí vlastnického práva ve vyvlastňovacím řízení.

³³ Spáčil, J. Část druhá. Věcná práva. In Švestka, J. a kol. *Občanský zákoník I. (§ 1-459) Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 623.

Ústavní základy vyvlastnění jsou dány již zmíněným čl. 11 odst. 4 Listiny, který dává možnost zásahu do již existujících vlastnických vztahů. Rozlišujeme dvě skupiny tohoto typu zásahů do vlastnického práva. První skupinu představují omezení vlastnického práva, při kterých zůstává vlastnické právo zachováno a které Listina definuje jako nucené omezení vlastnického práva. Citelnějším a do jisté míry problematičtější zásahem do právních jistot, kterému se věnuje judikatura nejčastěji, je ovšem druhá skupina zásahů, totiž nucené odnětí vlastnického práva. To je spojeno s formálním přechodem vlastnického práva na třetí osobu, a představuje tak nejvýznamnější zásah veřejné moci do práv vlastníka.

Ještě do konce roku 2006 byla problematika vyvlastňování upravena značně roztržitě, ale od 1. 1. 2007 nabyl účinnosti obecný vyvlastňovací předpis, kterým se stal zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „VyvlZ“). Vyvlastněním ve smyslu tohoto zákona je odnětí, ale i omezení vlastnického práva nebo práva odpovídajícího věcnému břemeni k pozemku nebo ke stavbě pro dosažení účelu vyvlastnění stanoveného zvláštním zákonem [§ 2 písm. a) VyvlZ]. Základním předpokladem pro provedení vyvlastnění je dle § 3 odst. 2 VyvlZ konflikt mezi vlastnickým právem a veřejným zájmem na dosažení účelu vyvlastnění. Vyvlastnění nemá v těchto případech materiální podobu odnětí vlastnického práva, ale pouze jeho omezení. Vydáním rozhodnutí orgánem veřejné správy tak dochází k zásahu, jehož výsledkem je omezení vlastnického oprávnění ve smyslu práva věc užívat.

4.1.1. Podmínky pro vyvlastnění

V ustanoveních vyvlastňovacího zákona můžeme pozorovat snahu o zachování principu proporcionality a o maximální přiměřenost zásahů do vlastnického práva provedených v souladu s tímto zákonem. Řeší kolizi veřejného zájmu a práva na ochranu vlastnictví. Institut vyvlastnění, jako jednostranný zásah

veřejné moci do vlastnického práva jednotlivce, musí být podroben kontrole proporcionality uplatnění této veřejné moci.

Vyvlastnit je možné jen za účelem stanoveným zákonem (§ 3 odst. 1 zákona o vyvlastnění). Listina základních práv a svobod s účelem vyvlastnění výslovně nepracuje, tato podmínka však vyplývá z občanského zákoníku. Rozhodujícím pro posouzení podmínek vyvlastnění je to, zda zvláštní zákon tento účel prohlašuje za takový, že je možno dle něj k vyvlastnění přikročit. Je nutno zdůraznit význam této podmínky, a to za účelem kontroly při dodržování principu proporcionality. Orgán veřejné moci se v průběhu řízení o vyvlastnění musí zabývat otázkou, zda je naplněn sledovaný účel. Jde tedy o naplnění prvku vhodnosti, zda vyvlastněním bude dosaženo sledovaného účelu, a tím i vyloučena možnost svévolného jednání vyvlastňovacího úřadu. Proto i související ustanovení hovoří o tom, že vyvlastněnou nemovitost lze užívat pouze za účelem, pro který byla vyvlastněna.³⁴

Dále je nutné zdůraznit, že vyvlastnění je přípustné jen jako krajní prostředek, a to tehdy, pokud ke stejnému výsledku nelze dospět jiným způsobem (např. smluvním převodem). Žadatel je povinen ve vyvlastňovacím řízení prokázat, že se již pokusil o úpravu vztahů smluvně, a ověření této podmínky je součástí posouzení nutnosti zásahu do vlastnického práva. Proto se vyvlastňovací úřad musí vždy vypořádat s otázkou, zda nemohlo být dosaženo požadovaného účelu jiným, šetrnějším způsobem. Musí se zvážit všechny zájmy, které by mohly být v konkrétním případě dotčeny. Vyvlastnit je možné pouze tehdy, pokud je to ve veřejném zájmu a zároveň tento veřejný zájem převažuje nad zájmy k zachování dosavadních práv vyvlastňovaného (viz § 3 odst. 1 VyvlZ a § 4 odst. 2 VyvlZ). Dále je pak zmíněn požadavek co nejmenšího rozsahu vyvlastnění, pouze v míře naprosto nezbytné k dosažení realizace účelu, pro který se vyvlastňuje (§ 4 odst. 1 VyvlZ). V praxi tedy například zajištění požadovaného výsledku zřízením věcného břemene, namísto odnětí

³⁴ Blíže Janderka K.: *Zákon o vyvlastnění, Poznámkové vydání*, 2. vyd. Praha : Linde, 2010, str. 21-22

vlastnického práva. Pokud však vyvlastňovaný sám požádá o rozšíření vyvlastnění i na pozemek, stavbu, nebo i jejich část, které by nebylo možné vůbec nebo jen s velkými obtížemi užívat bez vyvlastňovaného pozemku, stavby nebo jejich části, lze na ně vyvlastnění rozšířit. A to i v případě, že to není jinak nezbytné k dosažení daného účelu (§ 4 odst. 3 VyvlZ).

4.1.2. Náhrada za omezení vlastnického práva dle zákona o vyvlastnění

Vlastníku pozemku či stavby, který byl omezen ve svém vlastnickém právu rozhodnutím vyvlastňovacího úřadu, náleží náhrada ve výši obvyklé ceny³⁵ pozemku nebo stavby včetně jejich součástí a příslušenství. Při zřízení věcného břemene, či naopak při odnětí anebo omezení práva odpovídajícího věcnému břemeni musí náhrada odpovídat majetkové újmě, která vyvlastňovanému vznikla a stanoví se na základě znaleckého posudku vyhotoveného na žádost vyvlastňovaného, popřípadě pokud s tím vyvlastňovaný souhlasí podle posudku vyhotoveného na žádost vyvlastnítele. Dále má také vyvlastňovaný nárok na náhradu nákladů na stěhování, nákladů spojených se změnou místa jeho podnikání a dalších podobných nákladů, jež jsou účelně vynaloženy v souvislosti s vyvlastňováním. Náhrada je poskytována jednorázově osobou, na jejíž návrh se vyvlastňuje, musí být spravedlivá a přiměřená.

4.1.3. Možnosti vyvlastnění z důvodu ochrany složek životního prostředí

a) Možnost omezení či odnětí vlastnického práva dle vodního zákona

Pokud je ve veřejném zájmu třeba zajistit využívání povoleného nakládání s vodami, a oprávněný svého povolení nevyužívá, ať už částečně nebo vůbec, může vodoprávní úřad uložit povinnost podle ustanovení §11 odst. 4 vodního zákona, aby oprávněný umožnil své vodní dílo nebo zařízení k povolenému nakládání s vodami využít jinou vodoprávním úřadem určenou osobou. Toto

³⁵ Podle § 2 odst. 1 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých dalších zákonů (zákon o oceňování majetku).

rozhodnutí se vydává pouze na omezenou nezbytně nutnou dobu, nebo do doby rozhodnutí o vyvlastnění či omezení vlastnického práva. Zmíněný úřad také musí rozhodnout o poskytnutí přiměřené náhrady oprávněnému.

Obdobně lze dle § 55a vodního zákona pro uskutečnění veřejně prospěšných staveb na ochranu před povodněmi odejmout nebo omezit práva k potřebným pozemkům a stavbám, a to v řízení podle zákona o vyvlastnění.

b) Možnost omezení či odnětí vlastnického práva dle ZOPK

Vyvlastnit nemovitost či práva k ní za účelem ochrany přírody a krajiny je podle § 60 odst. 1 ZOPK možné v případech stanovených zvláštním právním předpisem³⁶, postupuje se přitom podle zákona o vyvlastnění.

c) Možnost omezení či odnětí vlastnického práva dle horního zákona

Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství, v platném znění, ve své nynější podobě umožňuje podle §31 odst. 4b nabývat pro plnění úkolů v tomto zákoně stanovených nemovitosti nebo práva k nemovitostem vyvlastněním, popřípadě zřízením užívacího práva. V současnosti však již je připravena novela³⁷, která zmíněnou možnost vyvlastnění ze zákona vypouští a ruší příslušná ustanovení § 31 odst. 4b a § 33 odst. 4 na něj odkazující.

Současná právní úprava nedostatečně zabezpečuje ochranu soukromého vlastnictví a zvýhodňuje stát, jakožto vlastníka ložisek vyhrazených nerostů, kterému umožňuje, v případě převládajícího veřejného zájmu na využití výhradního ložiska nad oprávněným zájmem vlastníka pozemku a jiných nemovitostí, vyvlastnění tohoto majetku. Navržená novela tak řeší úpravu střetu zájmů mezi ochranou soukromého vlastnictví a využíváním nerostného

³⁶ Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů např. v § 171 odst. 1 písmeno b) zmiňuje možnost omezit či odejmout práva k pozemkům k založení prvků územního systému ekologické stability.

³⁷ Sněmovní tisk 731/0 dostupný z www.psp.cz.

bohatství a výrazně posiluje ochranu práv vlastníků nemovitostí potenciálně dotčených těžbou vyhrazených nerostů.³⁸

4.2. Smluvní ochrana životního prostředí

Přes obecnou možnost dobrovolného omezení vlastnického práva na základě smlouvy³⁹ nachází smluvní ochrana největší uplatnění v oblasti ochrany přírody. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů se jí věnuje v § 39. Tento nástroj ochrany je velmi zajímavý tím, že se prosazení veřejného zájmu ochrany přírody snaží co nejvíce sladit se zájmy soukromých vlastníků dotčených pozemků. Smlouva se uzavírá mezi příslušným odpovědným orgánem ochrany přírody a vlastníkem pozemku – soukromým subjektem, a to zřízením zvláštní ochrany území namísto zřízení ochrany prostřednictvím normativního správního aktu, či za účelem ochrany památného stromu namísto individuálního správního aktu. Podle § 39 ZOPK platí že: *„Pro evropsky významné lokality lze namísto vyhlášení národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace, přírodní památky nebo památného stromu, včetně jejich ochranných pásem, prohlásit území za chráněné nebo strom za památný, pokud již nejsou zvláště chráněny podle tohoto zákona, na základě písemné smlouvy uzavřené mezi vlastníkem dotčeného pozemku a orgánem, který je oprávněn k jejich vyhlášení.“*

Smluvní ochrana je tedy alternativní možností ochrany evropsky významných lokalit, kterou je možno použít, pokud již není dané území chráněno v některé z kategorií zvláště chráněných území. Dané území tedy musí být chráněno buďto smluvně nebo podle části třetí ZOPK.⁴⁰

³⁸ Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů, Sněmovní tisk 731/0, důvodová zpráva, dostupný z www.psp.cz.

³⁹ Jedná se o tzv. veřejné smlouvy subordinačního typu.

⁴⁰ Miko, L. a kol. *Zákon o ochraně přírody a krajiny*, Komentář. 1.vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 185.

Smluvní ochrana vzniká uzavřením písemné smlouvy mezi vlastníkem dotčeného pozemku a oprávněným orgánem ochrany přírody. K náležitostem obsahu smlouvy patří zejména vymezení ochranných podmínek předmětu ochrany a způsobu péče o něj. Takto zřízená ochrana je k pozemku vázána formou věcného břemene a zapsána do katastru nemovitostí. V případě změny vlastníka předmětného pozemku přechází tedy omezení vlastnického práva na nového majitele. Chráněné území pak správní orgán na své náklady označí (pokud smlouva nestanoví odlišně, kdo ponese náklady označení chráněného území). Velmi podstatné je ustanovení poslední věty odst. 2 § 39 ZOPK stanovující že: *„Označené chráněné území nebo označený památný strom je zakázáno poškozovat.“* Jedná se o absolutní zákaz poškozování předmětu ochrany, což je důležité k zajištění ochrany i proti třetím osobám, jež nejsou smlouvou vázány. Největší výhodou takovéto smluvně zajištěné ochrany je, že vlastník je se smluvními podmínkami ochrany plně srozuměn a nečiní mu problémy tyto podmínky respektovat.

5. Nejvýznamnější omezení vlastnického práva vyplývající ze složkových zákonů

V následující části se zaměřím na popis nejvýznamnějších omezení vlastnických práv vyplývajících z vybraných zákonů na ochranu jednotlivých složek životního prostředí. Jedná se vodní zákon, zákon o lesích, zákon o ochraně přírody a krajiny a zákony o myslivosti a rybářství.

5.1. Omezení vlastnického práva dle vodního zákona

a) Obecná omezení vlastníků pozemků

Vlastníci pozemků jsou povinni pečovat o ně takovým způsobem, aby nedocházelo ke zhoršování vodních poměrů. Jsou povinni pečovat o ně tak, aby se nezhoršovaly odtokové poměry, nedocházelo k odnosu půdy erozní činností vody a zlepšovala se retenční schopnost krajiny (§ 27 vodního zákona).

Správci vodních toků jsou ze zákona oprávněni při výkonu svých práv a povinností vstupovat a vjíždět v nezbytném rozsahu na cizí pozemky a stavby. Z důvodu péče o koryta vodních toků a po projednání s vlastníky pozemků odstraňovat nebo nově vysazovat stromy a keře na pozemcích sousedících s vodním tokem a to v rozsahu až do 10m od břehové čáry u vodních toků, které jsou vodními cestami dopravně významnými, u ostatních významných toků do 8m od břehové čáry a u drobných vodních toků nejvýše 6m od břehové čáry. Vodoprávní úřad také může v případě nutné potřeby a na nezbytně nutnou dobu stanovit k užívání i větší šířku pozemků při vodním toku. Pokud správce vodního toku při výkonu svých oprávnění způsobí škodu, je povinen ji nahradit dle obecných předpisů o náhradě škody.

b) Omezení vlastníků pozemků z důvodu územní ochrany vod

V oblastech, jejichž přírodní podmínky tvoří významnou přirozenou akumulaci vod, vyhláší vláda svým nařízením chráněnou oblast akumulace vod. V chráněných oblastech přirozené akumulace vod je zakázáno snižovat výměru lesních pozemků, odvodňovat lesní a zemědělské pozemky, provádět těžbu rašeliny, povrchovou těžbu nerostů, těžit a zpracovávat radioaktivní suroviny a ukládat radioaktivní odpady. Tyto zákazy se však uplatňují pouze v rozsahu stanoveném nařízením vlády a ministerstvo životního prostředí může po předchozím souhlasu vlády z těchto zákazů povolit výjimku (§ 28 vodního zákona). Pokud těmito zákazy vznikne vlastníkovu pozemku škoda, má nárok na její úhradu.

Vodní zákon dále umožňuje vodoprávnímu úřadu stanovit opatřeními obecné povahy ochranné pásmo kolem zdrojů podzemních nebo povrchových vod využitelných nebo využívaných pro zásobování pitnou vodou s průměrným odběrem více jak 10000 m³ a zdrojů podzemní vody pro výrobu balené kojenecké vody a přírodní pramenité vody. Stanovení ochranných pásem je vždy veřejným zájmem. Ochranné pásmo se dělí na pásmo I. stupně v bezprostředním okolí jímacího nebo odběrného zařízení a pásmo II. stupně stanoveného vodoprávním úřadem tak, aby nedocházelo k ohrožení vydatnosti, jakosti, nebo zdravotní nezávadnosti vodního zdroje. Pro ochranné pásmo I. stupně platí zákaz vstupu a vjezdu, z něhož lze ovšem udělit výjimku (§ 30 odst. 7 vodního zákona). Za prokázaná omezení v užívání pozemků a staveb v ochranných pásmech je přiznána vlastníkům náhrada ze strany těch, jež využívají vodní zdroj (§ 30 odst. 11 vodního zákona).

c) Omezení vlastníků pozemků z důvodu ochrany a správy vodních toků

Výkon vlastnického práva omezuje vodní zákon vlastníkům pozemků, které tvoří koryta vodních toků. Ukládá jim řadu povinností zejména v § 50 vodního

zákona. Vlastníci mají povinnost strpět na svém pozemku břehové porosty, udržovat břehy koryta vodního toku, odstraňovat překážky a cizí předměty ve vodním toku, strpět vodní díla vybudovaná v korytě vodního toku před účinností vodního zákona, ohlašovat správci vodního toku zjevné závady v korytě toku, strpět bez náhrady zařízení sloužící ke sledování stavu povrchových a podzemních vod. Mají také povinnost umožnit vodoprávnímu úřadu, České inspekci životního prostředí a správci vodního toku výkon jejich oprávnění a strpět průchod osob podél vodních toků, výjimku z povinnosti průchodu osob může povolit vodoprávní úřad po projednání s příslušným správcem vodního toku, povinnost strpět průchod osob dále neplatí na pozemcích v zastavěném území a oplocených pozemcích.

Povinnosti jsou v následujícím § 51 vodního zákona uloženy i vlastníkům pozemků sousedících s koryty vodních toků. Vlastníci těchto pozemků jsou povinni strpět přirozené koryto vodního toku, výkon oprávnění správce vodního toku, průchod osob (kromě pozemků v zastavěném území a oplocených pozemků) a umístění zařízení sloužících ke sledování stavu vodního toku. Vodoprávní úřad může vlastníkům tohoto typu pozemků zakázat kácení stromů nebo keřů, které zabezpečují stabilitu koryta.

Dojde-li vlivem přírodních sil při povodni ke změně přirozeného koryta vodního toku a vznikne-li tím koryto nové, mohou dotčení vlastníci pozemků, správce vodního toku a oprávnění k nakládání s vodami, kteří jsou dotčení novým stavem žádat o povolení vodoprávního úřadu k navrácení toku do původního koryta (§ 45 odst. 1 vodního zákona). Vlastníci dotčených pozemků, jež tvořily původní koryto, i vlastníci pozemků, na nichž se působením přírodních sil vytvořilo koryto nové, mají nárok na odkoupení těchto pozemků státem, což však neplatí v případě, kdy jsou dotčené pozemky ve vlastnictví obce. Pokud nedojde k obnovení původního stavu z důvodu, že vodoprávní úřad pro existenci veřejného zájmu tuto obnovu nepovolí, náleží dotčeným vlastníkům pozemků právo na odkup pozemků státem a ostatním osobám oprávněným k nakládání s vodami, které byly dotčeny takovýmto rozhodnutím, náleží

přiměřená náhrada. Náhrady své újmy se tak vlastníci dotčených pozemků mohou domoci pouze formou prodeje svého pozemku státu, kdy náhradu tvoří cena za státem odkoupený pozemek.

d) Omezení vlastníků pozemků v souvislosti s vodními díly

Vodní díla a jejich funkce je zakázáno poškozovat zejména jezdit vozidly po ochranných hrázích, vysazovat na nich dřeviny, pokud se nejedná o údržbu nebo místa k tomu určená. Dále se nesmí poškozovat vodočty, vodoměry, vodní značky a další zařízení sloužící k plnění úkolů stanovených vodním zákonem.

Kolem každého vodního díla pak může vodoprávní úřad na návrh vlastníka díla v zájmu jeho ochrany stanovit opatřením obecné povahy ochranné pásmo a omezit či zakázat v tomto pásmu umístování nebo provádění některých staveb nebo činností. Vlastníkům dotčených pozemků přísluší náhrada majetkové újmy vzniklé z těchto omezení.

Vlastníkům pozemků sousedících s vodním dílem vyplývá z ustanovení § 60 vodního zákona povinnost strpět po předchozím projednání s vlastníkem vodního díla vstup a vjezd na své pozemky v nezbytném rozsahu za účelem provozu a provádění údržby vodního díla. Zatímco vodní zákon v § 60 přiznal vlastníkům pouze nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku vstupu na pozemky, Ústavní soud v jednom ze svých nálezů⁴¹ vyvozuje, že provoz a údržba vodních děl jsou nedílnou součástí ochrany životního prostředí podle čl. 7 Ústavy a tudíž veřejným zájmem, a vlastnické právo lze tak za náhradu a ve veřejném zájmu omezit v souladu s čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 652/06.

e) Omezení vlastníků pozemků v souvislosti s ochranou před povodněmi

Vlastníci pozemků mohou být omezeni ve svých právech stanovením záplavových území a aktivních zón záplavových území podle § 66 a 67 vodního zákona. Záplavová území jsou důležitým nástrojem ochrany před povodněmi. Jsou to administrativně určená území, která mohou být v případě výskytu přirozené povodně zaplavena vodou. Rozsah těchto území stanoví vodoprávní úřad na návrh správce vodního toku (§ 66 odst. 1 vodního zákona). V zastavěných územích, zastavitelných plochách, popřípadě i v dalších územích vymezí vodoprávní úřad aktivní zónu záplavového území, přičemž se zohledňuje nebezpečnost povodňových průtoků. Vlastníkům pozemků v aktivní zóně je podle § 67 vodního zákona zakázáno umístování, povolování a provádění staveb (kromě určitých výjimek) a mají povinnost se zdržet zřizování živých plotů a oplocení, zřizování táborů a kempů, těžby nerostů a zeminy, jež by způsobila zhoršený odtok povrchových vod, a skladování odplavitelného materiálu. Smyslem omezení a zákazů v záplavovém území je zachovat volné území pro neškodný odtok vody při povodni a zabránit jejímu možnému znečištění⁴².

Území určená k rozlivu povodní jsou pozemky, které jsou nezbytné pro vzdouvání nebo akumulaci povrchových vod veřejně prospěšnými stavbami na ochranu před povodněmi a k nimž bylo vlastnické právo omezeno dohodou, nebo došlo k jeho omezení či odejmutí postupem podle zákona o vyvlastnění. Za škodu vzniklou řízeným rozlivem povodně na půdě, plodinách, lesních porostech a stavbách na území určeném k řízenému rozlivu povodně náleží poškozenému náhrada, kterou poskytuje stát zastoupený Ministerstvem zemědělství.

⁴² Tureček, K. a kol: *Zákon o vodách č. 254/2001 Sb., v úplném znění k 1. lednu 2003 s rozšířeným komentářem a prováděcími předpisy*. Praha : Soudy, 2003, s. 133.

Další omezení vlastníků pozemků podle vodního zákona souvisí se stavbami určenými k závlaze a odvodnění pozemků a ochraně před povodněmi. Ustanovení § 56 vodního zákona se týká vlastníků pozemků, na nichž je umístěna stavba k vodohospodářským melioracím pozemků. Tito vlastníci musí tuto stavbu nebo její část strpět na svém pozemku, užíváním pozemku ji nepoškodit, ohlašovat vlastníku stavby závady a strpět na svém pozemku práce směřující k údržbě vodohospodářské stavby.

5.2. Omezení vlastnického práva dle lesního zákona

Ochrana lesa je v kontextu práva životního prostředí v rámci řady právních předpisů kompetenčně podřízena dvěma vládním resortům, a to Ministerstvu životního prostředí a Ministerstvu zemědělství. Stěžejní právní úpravou k ochraně lesa je zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Uvedené zákony stanoví celou řadu povinností a omezení vlastníkovu lesa či nájemci, který v něm hospodaří.

Téměř třetinu území české republiky pokrývají lesy, jejich rozloha dokonce v posledních třech dekádách mírně rostla.⁴³ Lesem jsou podle ustanovení § 2 zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů, v platném znění (dále "lesní zákon") lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa. Dále lesní zákon člení lesy podle jejich převažujících funkcí do tří skupin na lesy ochranné, lesy zvláštního určení a lesy hospodářské. Do kategorie lesů ochranných patří především lesy plnící funkci ochrany před erozí. Jsou to lesy umístěné v mimořádně nepříznivých stanovištích, lesy vysokohorské a na exponovaných hřebenech a klečové lesy. Do této kategorie jsou lesy zařazeny rozhodnutím orgánu státní správy lesů, na návrh vlastníka nebo z vlastního podnětu. Lesy zvláštního určení jsou ze zákona lesy, které nejsou lesy ochrannými a nacházejí se v pásmech hygienické ochrany vodních

⁴³ V roce 1980 tvořila výměra lesní půdy 2 624 459 ha, roku 2009 činila rozloha 2 655 212 ha. Zdroj: Statistická ročenka životního prostředí ČR 2010, s. 343

zdrojů I. stupně, v ochranných pásmech zdrojů přírodních a léčivých minerálních vod a na území národních parků a národních přírodních rezervací. Dále lze do této skupiny rozhodnutím orgánu státní správy lesů zařadit lesy, u nichž veřejný zájem na zlepšení a ochraně životního prostředí nebo jiný oprávněný zájem na plnění mimoprodukční funkce je nadřazen funkcím produkčním. Lesy hospodářské pak tvoří jakousi zbytkovou kategorii a jsou to tedy lesy, které nejsou zařazeny do předchozích dvou skupin lesů ochranných a lesů zvláštního určení. Z celkové výměry lesní půdy lesy hospodářské zabírají tři čtvrtiny veškeré rozlohy lesů v České republice, lesy ochranné necelá tři procenta a lesy zvláštního určení přibližně dvaadvacet procent celkové rozlohy lesů.⁴⁴ Vlastníci lesů zařazených v kategorii zvláštního určení a ochranných lesů jsou povinni strpět intenzivnější omezení a přizpůsobit hospodaření v lesích naplnění jejich zvláštního účelu. Do popředí u těchto typů lesů vystupují mimoprodukční funkce na úkor funkce produkční.

Lesy plní významnou ekologickou funkci a je třeba o ně náležitě pečovat a hospodařit v nich tak, aby zůstala zachována obnovitelnost tohoto přírodního zdroje, jelikož obnova lesa trvá nepoměrně delší dobu než jeho zužitkování vykácením. Účelem lesního zákona je stanovit předpoklady pro zachování lesa, péči o les a obnovu lesa jako národního bohatství, tvořícího nenahraditelnou složku životního prostředí, pro plnění všech jeho funkcí a pro podporu trvale udržitelného hospodaření v něm.

a) Povinnosti vlastníka při hospodaření v lesích

Každému je uložena povinnost počínat si tak, aby nedocházelo k ohrožování nebo poškozování lesů, jakož i objektů a zařízení sloužících hospodaření v lese. Vlastníku lesa se ukládá povinnost usilovat při hospodaření v lese o to, aby nepoškozoval zájmy jiných vlastníků lesů a funkce lesa byly zachovány a aby byl zachován genofond lesních dřevin. Dále se stanoví, že nikdo nesmí bez povolení užít lesní pozemky k jiným účelům, pokud tento zákon nestanoví jinak.

⁴⁴ Tamtéž, s. 346

Pokud chce vlastník pozemek určený k plnění funkce lesa využívat jinak, má možnost požádat orgán státní správy lesů o výjimku. Toto rozhodnutí může mít podobu trvalého nebo dočasného odnětí či omezení plnění funkcí lesa. Odnětím je pozemek zcela uvolněn pro jiné využití a přestává plnit funkci lesa. Omezení je stav, kdy je sice omezeno plnění některých funkcí lesa, ale plnění funkcí lesa zůstává, i když omezeně, zachováno.

V zájmu zachování dlouhodobé kvality lesního hospodářství je na vlastnících lesa (ať už jsou jimi právnické osoby nakládající se státními lesy, či ostatní právnické a fyzické osoby) s rozlohou větší než 50 ha požadováno, aby zajistili zpracování lesního hospodářského plánu⁴⁵. Lesní hospodářský plán je nástrojem vlastníka lesa, zpracovává se obvykle na deset let a obsahuje ustanovení závazná a doporučující. Závaznými ustanoveními jsou maximální celková výše těžeb a minimální podíl melioračních a zpevňujících dřevin při obnově porostu. Vlastník má však právo žádat částečnou úhradu zvýšených nákladů na výsadbu minimálního podílu melioračních a zpevňujících dřevin vůči státu⁴⁶. Právnické a fyzické osoby, pro něž byl schválen lesní hospodářský plán, jsou povinny dodržovat jeho závazná ustanovení. Jeden lesní hospodářský plán je zpracován pro lesy o výměře nejvýše 20 000 ha. Hospodařit podle plánu mohou i právnické a fyzické osoby, v jejichž vlastnictví je méně než 50 ha lesa. Vlastník lesa má možnost využít § 46 odst. 1 písmeno k) lesního zákona a zažádat o finanční příspěvek k uhrazení nákladů spojených s vypracováním lesního hospodářského plánu.

Lesy, které nejsou ve vlastnictví státu a pro které nebyl vytvořen lesní hospodářský plán, se obhospodařují podle lesních hospodářských osnov. Osnovy se zpracovávají pro lesy o výměře menší než 50 ha, které jsou ve vlastnictví fyzických nebo právnických osob, pokud pro ně nebyl zpracován lesní hospodářský plán. Pro vlastníka lesa o výměře větší než 3 ha, který převezme osnovu, se stává závaznou celková výše těžeb a podíl melioračních

⁴⁵ Dle vyhlášky č. 84/1996 Sb., o lesním hospodářském plánování.

⁴⁶ Viz vyhláška č. 80/1996 Sb., o pravidlech poskytování podpory na výsadbu minimálního podílu melioračních a zpevňujících dřevin a o poskytování náhrad zvýšených nákladů.

a zpevňujících dřevin. Pro vlastníka lesa o výměře do 3 ha, který převezme osnovu, se stává závaznou pouze výše těžeb, která je nepřekročitelná. Lesní hospodářské osnovy jsou ve své podstatě zjednodušenou formou lesního hospodářského plánu. Osnovy jsou také tvořeny na dobu deseti let a jsou vypracovávány držitelem licence na zpracování lesních hospodářských plánů a lesních hospodářských osnov (§ 26 odst. 1 lesního zákona). Zpracování lesních hospodářských osnov zadává orgán státní správy lesů, stát také náklady na zpracování těchto osnov v zájmu kvalitního hospodaření v lesích hradí.

Hospodaření v lese je vlastník povinen zabezpečovat v součinnosti s odborným lesním hospodářem. Vlastník lesa má právo si vybrat odborného lesního hospodáře a jeho jméno je pak povinen oznámit orgánu státní správy lesů. Vlastník lesa hospodařící podle plánu je povinen uzavřít s lesním hospodářem smlouvu o výkonu činnosti, vlastník hospodařící podle osnovy, pokud si nevybere odborného lesního hospodáře sám, pak pro něj vykonává tuto funkci právnická osoba vykonávající v určeném území právo hospodaření ve státních lesích. Pokud splňuje vlastník lesa podmínku lesnického vzdělání a odborné lesnické praxe může v lesích ve svém vlastnictví vykonávat funkci odborného hospodáře sám i bez udělení licence.

Vlastníková práva jsou dále ze zákona omezena povinnostmi strpět vstup na jím vlastněné pozemky. Pracovníkům vykonávajícím vrchní státní dozor náleží oprávnění, aby při plnění svých úkolů vstupovali na pozemky, do objektů a zařízení, zjišťovali a ověřovali potřebné skutečnosti, požadovali potřebné údaje a vysvětlení a nahlíželi do příslušných dokladů. Přitom mají povinnost zachovávat státní, hospodářské a služební tajemství o skutečnostech, o kterých se dozvěděli při výkonu své činnosti, a prokazovat se průkazem orgánu, z jehož pověření vykonávají státní dozor (§ 50 odst. 2 lesního zákona).

K povinnostem vlastníka patří také meliorace a hrazení bystřin v lesích. Ve smyslu § 35 odst. 1 lesního zákona jsou meliorace a hrazení bystřin biologická a technická opatření zaměřená na ochranu půdy a péči o vodohospodářské

poměry. Dále § 35 lesního zákona stanoví povinnost vlastníka lesa provádět meliorace a hrazení bystřin. Pokud orgán státní správy lesů rozhodne, že se jedná o opatření ve veřejném zájmu, hradí náklady spojené s opatřeními stát. V případě, že potřeba těchto opatření vznikla v důsledku činnosti vlastníka, může státní orgán správy lesů vlastníku uložit potřebná opatření nebo je nechat provést na jeho náklad, vlastník lesa je pak povinen provedení takovýchto opatření strpět.

b) Obecné užívání lesů

Omezení vlastníka lesa plynoucí z obecného užívání lesů je upraveno v § 19 lesního zákona, zahrnuje právo každého vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí, sbírat pro vlastní potřeby lesní plody a suchou klest ležící na zemi. Obecný uživatel je přitom povinen nepoškozovat les, nenarušovat lesní prostředí a dbát pokynů vlastníka a jeho zaměstnanců. Právo obecného užívání lesů se vztahuje na všechny lesy, bez ohledu na to zda je konkrétním vlastníkem soukromá osoba, obec nebo stát. Výjimkou jsou pouze lesy nezbytné pro obranu státu, lesy v národních parcích a jiných zvláště chráněných územích či ochranných pásmech. Vstup a jiná omezení v užívání těchto lesů se řídí zvláštními předpisy.⁴⁷ Z důvodu ochrany lesa nebo zájmu na ochraně zdraví a bezpečnosti občanů může státní orgán ochrany lesů rozhodnout o dočasném omezení nebo vyloučení vstupu do lesa a to na návrh vlastníka nebo z vlastního podnětu. Zákon také v § 32 odst. 7 zakazuje oplocovat les z důvodů vlastnických nebo za účelem omezení obecného užívání lesa, tento zákaz se nevztahuje na oplocení obor, farmových chovů zvěře, lesních školek a oplocení zřízeného k ochraně lesního porostu před zvěří.

Lesy jsou ve svých funkcích ohrožovány mnoha nepříznivými přírodními i civilizačními vlivy, které se projevují v posledních letech zvýšenou frekvencí.

⁴⁷ Například zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

K nepříznivým klimatickým vlivům, jako větrné smrště, polomy a srážkové výkyvy s erozními důsledky, se nemalou měrou na poškozování lesů podílí lidská činnost v podobě zvýšení hluku, devastace lesního porostu, nezákonné těžbě, nevhodné skladbě lesních dřevin, znečišťování lesního prostředí a například neoprávněným zábořem půdy pro stavební účely. Tyto a další škodlivé zásahy do funkce lesa vyvolaly potřebu chránit les prostřednictvím práva.

Zákaz některých činností v lese vymezuje § 20 odst. 1 a 2 lesního zákona. V taxativním výčtu tohoto ustanovení jsou zakázány například: rušení klidu v lesích, provádění terénních úprav, sbírání semenáčků a sazenic stromů, neoprávněná těžba či poškozování stromů a keřů, sběr lesních plodů způsobem poškozujícím les, jízda a stání motorových vozidel v lese, vstup do prostorů kde se provádí těžba, odhazování hořících nebo doutnajících předmětů, pasení dobytka, znečišťování lesa odpadem nebo kouřením, rozdělování či udržování otevřeného ohně a táboření mimo vyhrazená místa. Činnost zvláště nebezpečná pro les, jakou je rozdělování a udržování otevřeného ohně je zakázána ještě ve vzdálenosti padesáti metrů od okraje lesa. Zákazy uvedené v odstavcích 1 a 2 § 20 lesního zákona se ale nevztahují na činnosti prováděné při hospodaření v lese. Odhazování hořících předmětů, narušování vodního režimu, pasení dobytka a znečišťování lesa odpady je zakázáno i vlastníku, nájemci nebo tomu, kdo užívá les z jiného právního důvodu (viz. § 20 odst. 3 věta druhá lesního zákona). Vlastník může udělit výjimku ze zákazů uvedených pod písmeny a) až k) § 20, pokud by však výjimkou došlo k porušení práv jiných vlastníků lesa, rozhodne na návrh vlastníka orgán státní správy lesů.

5.3. Omezení vlastnického práva dle zákona o ochraně přírody a krajiny

Základními právními předpisy upravujícími tento úsek ochrany životního prostředí jsou již zmíněný zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, a prováděcí vyhláška Ministerstva životního prostředí České republiky č. 395/1992 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny.⁴⁸ Účelem zákona o ochraně přírody a krajiny je přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, ochraně rozmanitosti forem života, přírodních hodnot a krás a k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji. Zákon chrání přírodu a krajinu jako celek, ale také vybrané části zasluhující zvláštní, zvýšenou ochranu. Mezi zvláště chráněné části přírody patří podle § 3 odst. 1 písm. h) velmi významné nebo jedinečné části živé či neživé přírody, mohou jí být části krajiny, geologické útvary, stromy, živočichové, rostliny a nerosty vyhlášené ke zvláštní ochraně státním orgánem podle části třetí nebo páté zákona o ochraně přírody a krajiny.

Ochrana přírody a krajiny je podle znění § 58 odst. 1 ZOPK veřejným zájmem a každý je povinen strpět omezení při užívání přírody a krajiny, která z tohoto zákona vyplývají. Ve vztahu k vlastníkovi se jedná o meze vlastnického práva dle článku 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a z článku 35 odst. 3 Listiny, kde je ustanoven zákaz ohrožení a poškození životního prostředí nad míru stanovenou zákonem. K tomu se vztahuje také článek 14 odst. 3 Listiny umožňující omezení svobody pohybu a pobytu na vymezených územích z důvodů ochrany přírody.

⁴⁸ Vyhláška ministerstva životního prostředí České republiky č. 395/1992 Sb., v platném znění, ve které je obsaženo bližší vymezení pojmu územní systém ekologické stability krajiny, kategorizace zvláště chráněných území, seznamy zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů, organizace předpoklady a úkoly pro výkon stráže přírody.

a) Územní systémy ekologické stability

Ochrana územních systémů ekologické stability krajiny je povinností všech vlastníků a uživatelů pozemků, jeho vytváření je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát. Systém ekologické stability krajiny zákon definuje v § 3 odst. 1 písm. a) jako vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Je tvořen biocentry a biokoridory, tyto pojmy definuje prováděcí vyhláška č. 395/1992 Sb. Rozlišují se místní, regionální a nadregionální systémy ekologické stability.

K zajištění podmínek pro vytváření systému ekologické stability se dle § 59 odst. 1 ZOPK v dohodě s vlastníkem pozemku uskutečňují opatření, projekty a plány v podobě jakou stanovuje Ministerstvo životního prostředí České republiky obecně závazným předpisem.

Dohoda s vlastníkem pozemku je nutná v případě postupu dle § 59 odst. 2 ZOPK, vyžaduje-li vytváření systému ekologické stability změnu v užívání pozemku a vlastník s touto změnou nesouhlasí, nabídne mu pozemkový úřad výměnu jeho pozemku za jiný ve vlastnictví státu, v přiměřené míře a kvalitě a pokud možno ve stejné obci, v jaké se nachází převážná část pozemku původního.

b) Významné krajinné prvky

Ochrana významných krajinných prvků je upravena ve druhém odstavci § 4. ZOPK. Významné krajinné prvky jsou chráněny před poškozováním a ničením, jejich využívání je možné pouze tak, aby nebyla narušena jejich obnova a nedošlo k ohrožení nebo oslabení jejich stabilizační funkce. Pro zásahy, které by mohly vést k poškození nebo zničení významného krajinného prvku si musí ten, kdo takový zásah zamýšlí, opatřit závazné stanovisko orgánu ochrany přírody. To platí i u zásahů u nichž pouze hrozí riziko ohrožení či oslabení

ekologicko-stabilizační funkce významných krajinných prvků. Mezi takové zásahy zákon demonstrativně řadí zejména umístování staveb, pozemkové úpravy, změny kultur pozemků, odvodňování pozemků, úpravy vodních toků a nádrží a těžbu nerostů.

Mezi významné krajinné prvky zákon v § 3 odst. 1 písm. b) zařazuje i lesy, proto je stanovisko orgánu ochrany přírody nezbytné i ke schválení lesních hospodářských plánů, lesních hospodářských osnov, k zalesňování a odlesňování pozemků nad 0,5 ha a k výstavbě lesních cest nebo lesních melioračních systémů.

c) Ochrana dřevin rostoucích mimo les

Meze výkonu vlastnického práva stanovuje také úprava ochrany dřevin rostoucích mimo les. Obecná ochrana dřevin je upravena v § 7 zákona o ochraně přírody a krajiny, podle § 7 odst. 1 ZOPK jsou dřeviny chráněny před poškozováním a ničením, pokud se na ně nevztahuje ochrana přísnější (úprava v § 46 památné stromy a § 48 zvláště chráněné rostliny) nebo ochrana podle zvláštních předpisů. Ač jsou dle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, trvalé porosty součástí pozemku, nemůže s nimi vlastník nakládat zcela podle své libovůle. Dále v § 7 odst. 2 ZOPK je vlastníkům uložena povinnost pečovat o dřeviny, zejména je ošetřovat a udržovat. Při výskytu nákazy dřevin může orgán ochrany přírody uložit vlastníkům provedení nezbytných zásahů, včetně pokácení dřevin. Vlastník nemá možnost kácet na svém pozemku dřeviny zcela podle svého uvážení. Ke kácení potřebuje povolení orgánu ochrany přírody, pokud se nejedná o některý z důvodů uvedených v § 8 odst. 2 – 4 zákona o ochraně přírody a krajiny, např. kácení z důvodů pěstebních, v případě hrozící škody značného rozsahu či odvracení bezprostředního ohrožení života či

zdraví, a také v případě kácení dřevin se stanovenou velikostí⁴⁹. Orgán ochrany přírody také může ve svém rozhodnutí povolujícím kácení dřevin uložit žadateli přiměřenou náhradní výsadbu ke kompenzování ekologické újmy, vzniklé pokácením dřevin a také následnou péči o vysazené dřeviny nejdéle po dobu pěti let.

Zvláštní režim ochrany dřevin představuje vyhlášení památného stromu, který je vyhrazen pro mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí (§ 46 ZOPK). Režim památných stromů přináší ochranu dřevin jako takových, která je přísnější oproti základní ochraně dřevin rostoucích mimo les, a dále stanovuje i ochranu okolí památného stromu (ochranného pásma). Orgán ochrany přírody, který vyhlásil památný strom, vymezí pro tento strom ochranné pásmo, je-li to potřebné k zabezpečení před škodlivými vlivy z okolí. V takto stanoveném ochranném pásmu lze určité činnosti a zásahy provádět jen s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody. Pokud není toto pásmo orgánem stanoveno, vznikne ze zákona v rozsahu kruhu o poloměru desetinásobku průměru kmene měřeného ve výši 130 cm nad zemí. V tomto pásmu není dovolena žádná pro památný strom škodlivá činnost, kupříkladu výstavba, terénní úpravy, odvodňování nebo chemizace.

d) Ochrana jeskyní

Ochrana jeskyní upravená v § 10 zákona o ochraně přírody a krajiny spočívá v zákazu ničit, upravovat nebo jinak měnit dochovaný stav jeskyní. Výjimku může udělit orgán ochrany přírody pouze v případech, kdy je to v zájmu ochrany jeskyně, nebo pokud jiný veřejný zájem chráněný zákonem výrazně převyšuje nad zájmem na ochraně jeskyní.

Dále jsou vlastníci nemovitostí v souvislosti s jeskyněmi omezeni tím, že § 63 odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny vylučuje vlastnictví jeskyní a stanoví,

⁴⁹ Tu upravuje vyhláška ministerstva životního prostředí České republiky 395/1992 Sb., v § 8 odst. 2 umožňující kácení stromů o obvodu kmene do 80cm měřeného ve výšce 130cm nad zemí, nebo souvislých keřových porostů do 40m².

že jeskyně není součástí pozemku. Další omezení způsobuje vyhrazení předkupního práva orgánu ochrany přírody pro pozemky související s jeskyněmi v § 61 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

e) Ochrana krajinného rázu a přírodní park

V zájmu uchování přírodní, kulturní a historické charakteristiky místa či oblasti jsou ze zákona omezeny zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb. K umístění a povolení stavby, a také k jiným činnostem, které by mohly způsobit změnu krajinného rázu a jeho estetické či přírodní hodnoty je potřeba souhlas orgánu ochrany přírody. Vlastník pozemku nebo stavby, které spoluutvářejí krajinný ráz v určité oblasti, je tedy tímto omezen.

Na územích s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, které není chráněno jako zvláště chráněné území⁵⁰, může orgán ochrany přírody zřídit přírodní park a stanovit omezení způsobů využití, které by mohly způsobit zničení, poškození, nebo narušení stavu tohoto území.

f) Přechodné chráněné plochy

Přechodné chráněné plochy jsou území s dočasným nebo nepředvídaným výskytem významných rostlinných nebo živočišných druhů, nerostů, nebo paleontologických nálezů, které může orgán ochrany přírody svým rozhodnutím vyhlásit za dočasně chráněnou plochu. Lze je vyhlásit také z jiných vážných důvodů, zejména studijních, vědeckých či informačních. Vyhláší se na stanovenou dobu či opakované období například v případě hnízdění ptactva. V rozhodnutí orgánu ochrany přírody o vyhlášení přechodně chráněné plochy se omezí takové využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení vývoje předmětu ochrany. Vlastníku či nájemci pozemku, kterému v důsledku ochranných podmínek přechodně chráněné plochy vznikla újma

⁵⁰ Ochrana podle části třetí zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

nikoliv nepatrná, přísluší na jeho žádost finanční náhrada od orgánu ochrany přírody, který přechodně chráněnou plochu vyhlásil. Orgán ochrany přírody může při rozhodování o poskytnutí finanční náhrady požadovat doklady či údaje o výnosu pozemku.

g) Zvláště chráněná území

Zvláště chráněná území ZOPK v § 14 odst. 1 charakterizuje jako území přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná. Rozlišuje přitom šest kategorií zvláště chráněných území – národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky. V praxi se často dělí na území velkoplošná – národní parky a chráněné krajinné oblasti, a území maloplošná – rezervace a památky. Toto dělení sice nevyplývá ze zákona, ale vychází ze skutečnosti, že velkoplošná zvláště chráněná území obvykle zaujímají mnohem větší plochu než rezervace a památky a jsou z praktických důvodů členěna na zóny s různým režimem ochrany, na rozdíl od rezervací a památek, jež mají režim ochrany na celém svém území stejný.⁵¹ Nejintenzivnější omezení se aplikují na pozemky v prvních zónách národních parků, velmi intenzivně jsou omezeny i další zóny národních parků a druhé zóny chráněných krajinných oblastí. Omezení vlastnického práva k nemovitostem ve zvláště chráněných územích jsou obsažena jak přímo v zákoně o ochraně přírody a krajiny, kde jsou zde pro jednotlivé kategorie zvláště chráněných území stanoveny základní ochranné podmínky (§ 16 Národní parky, § 26 Chráněné krajinné oblasti, § 29 Národní přírodní rezervace, § 34 Přírodní rezervace, § 35 odst. 2 Národní přírodní památka, § 36 odst. 2 Přírodní památka), tak v zřizovacích aktech jednotlivých zvláště chráněných území, které obsahují bližší ochranné podmínky pro jednotlivá chráněná území. Z uvedených omezení je možno udělit výjimky v případech, kdy veřejný zájem výrazně převažuje nad zájmem ochrany přírody (§ 43 ZOPK).

⁵¹ Miko, L. a kol., cit. dílo, s. 133-134.

Kolem zvláště chráněných území lze vymezit ochranné pásmo, je-li třeba zabezpečit tato zvláště chráněná území před rušivými vlivy z okolí (§37 odst. 1 ZOPK). V tomto pásmu lze vymezit činnosti a zásahy, které jsou vázány na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody. Ochranné pásmo se vyhláší stejným aktem, kterým bylo vymezeno samotné zvláště chráněné území. Pokud ochranné pásmo přírodní rezervace, přírodní památky, národní přírodní rezervace či národní přírodní památky nebylo vyhlášeno, vzniká ze zákona v šíři 50 metrů od hranice těchto chráněných území. V tomto pásmu je nutné získat souhlas orgánu ochrany přírody ke stavebním činnostem, terénním a vodohospodářským úpravám, k použití chemických prostředků a změnám kultury pozemků v ochranném pásmu (§37 odst. 2 ZOPK).

h) Předkupní právo státu

Vlastníci nezastavěných pozemků ležících mimo sídelní útvary na území národních parků, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a vlastníci pozemků souvisejících s jeskyněmi mají podle § 61 odst. 1 ZOPK povinnost v případě zamýšleného prodeje přednostně nabídnout pozemky ke koupi orgánu ochrany přírody. Pokud orgán ochrany přírody do 60 dnů od obdržení nabídky na odkup pozemku neprojeví písemně závazný zájem, mohou vlastníci zamýšlený prodej pozemku uskutečnit.

i) Vstup na pozemky

Pracovníkům orgánů ochrany přírody, kteří vykonávají svou pracovní činnost a prokáží se služebním průkazem, mají dle § 62 odst. 2 ZOPK právo vstupovat v nezbytných případech na cizí pozemky při plnění úkolů vyplývajících ze zákona o ochraně přírody a krajiny a dalších předpisů na úseku ochrany přírody. Mohou přitom provádět měření, sledování a dokumentaci a požadovat informace nezbytné ke zjištění stavu přírodního prostředí. Při tomto výkonu činnosti jsou povinni co nejvíce šetřit vstupem dotčené pozemky a všechna práva vlastníka.

j) Přístup do krajiny

Smyslem ustanovení § 63 ZOPK je umožnit při respektování vlastnických práv k pozemkům přístup do krajiny pro všechny. Krajina by neměla být zneprístupněná a neprůchodná pro veřejnost. První odstavec § 63 ZOPK zakazuje zřizovat nebo rušit bez souhlasu orgánu ochrany přírody veřejně přístupné komunikace, stezky a pěšiny mimo zastavěná území. Druhý odstavec § 63 ZOPK ustanovuje právo každého na volný průchod přes pozemky ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím není působena škoda na majetku či zdraví jiné osoby a nezasahuje-li tak do práv na ochranu osobnosti či sousedských práv. Každý je přitom povinen respektovat jiné oprávněné zájmy vlastníka či nájemce pozemku a obecně závazné právní předpisy.

Právo volného průchodu se nevztahuje na zastavěné či stavební pozemky, zahrady, dvory, sady, vinice, chmelnice a pozemky určené k faremnímu chovu zvířat. Orná půda, louky a pastviny jsou z oprávnění vyloučena v době, kdy by mohlo dojít k poškození porostů nebo půdy, nebo při pastvě dobytka. Zvláštní předpisy (např. zákon o lesích) mohou toto oprávnění upravit odchylně. Při oplocování nebo ohrazování pozemků, které nejsou vyloučeny z práva volného průchodu, musí vlastník či nájemce zajistit technickými nebo jinými opatřeními možnost volného průchodu na vhodném místě pozemku, například tím, že tam zřídí branku.

V případě kdy hrozí poškozování území v národních parcích, národních přírodních rezervacích, národních přírodních památkách a v první zóně chráněných krajinných oblastí, nebo hrozí-li poškozování jeskyně, zejména nadměrnou návštěvností, může orgán ochrany přírody po projednání s dotčenými obcemi omezit nebo zakázat přístup veřejnosti do těchto území nebo jejich částí. Zákazy či omezení vstupu musí být řádně vyznačeny na všech přístupových cestách a vhodným způsobem i na jiných místech v terénu (§ 64 ZOPK).

k) *Omezení a zákaz činnosti*

V § 66 upravuje zákon o ochraně přírody a krajiny oprávnění orgánu ochrany přírody stanovit fyzickým a právnickým osobám podmínky pro výkon činností, které by mohly způsobit nedovolenou změnu obecně nebo zvláště chráněných částí přírody. V krajních případech je oprávněn takovou činností i zakázat a to bez ohledu na to, zda se jedná o činnost protiprávní či povolenou⁵². Původní rozhodnutí jiného správního orgánu, které činnost povolilo, není tímto zrušeno, ale rozhodnutí orgánu ochrany přírody podle § 66 vytváří zákonnou překážku pro jeho realizaci. Vydávat rozhodnutí podle § 66 je v kompetenci obecních úřadů s rozšířenou působností, krajských úřadů, správ národních parků a chráněných krajinných oblastí a zároveň tato opatření může ukládat i Česká inspekce životního prostředí⁵³.

⁵² Tento názor vyjádřil Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 23. 7. 2003, č. j. 7 A 28/2000 – 47 „*mohou nastat situace, kdy i povolená činnost se stane hrozbou a je nezbytný zákaz činnosti dříve jiným orgánem povolené. Rozhodující pro užití zákazu činnosti je tedy hrozba změn chráněných částí přírody v důsledku realizované činnosti, ať už povolené či nikoliv*“.

⁵³ Miko, L. a kol., cit. dílo, s. 265.

5.4. Omezení vlastnického práva dle zákona o rybářství

Rybářstvím rozumíme dle zákona č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské stráž, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen RybZ) chov, zušlechťování, ochranu a lov ryb, popřípadě vodních organismů v rybníkářství nebo při výkonu rybářského práva. Rybářské právo je možno vykonávat pouze v rybářském revíru (§ 6 odst. 1 RybZ) K rozporům mezi zájmy vlastníka pozemku a zájmy při výkonu rybářství může dojít zejména při rozdílném vlastnictví rybníka a pozemků pod rybníkem ležících. Povrchové vody však dle § 3 odst. 1 vodního zákona, nejsou předmětem vlastnictví ani součástí či příslušenstvím pozemku a proto zásah do způsobu jejich užívání nepředstavuje citelné omezení vlastníka.

K výkonu rybářského práva přísluší i užívání pobřežních pozemků v nezbytném rozsahu (§ 2 písm. f RybZ). Uživatel rybářského revíru, držitel povolenky k lovu, rybářská stráž a rybářský hospodář jsou oprávněni ke vstupu na pobřežní pozemky při výkonu rybářského práva, ale zároveň jsou také povinni nahradit škodu, kterou přitom způsobí. Právo vstupu se však nevztahuje na pozemky, kde je vstup zakázán z důvodu obecného zájmu.

Takovýto zásah do vlastnických práv majitelů pobřežních pozemků není příliš intenzivní a je plně vyvážen obecným zájmem péče o ryby a další vodní organismy, které tvoří také přírodní bohatství a jedná se tedy o plnění povinností dle čl. 7 Ústavy.

Dalším, i když drobným zásahem do majetkových práv vlastníků pobřežních pozemků je povinnost strpět označení rybářského revíru případně chráněné rybí oblasti (§ 11 odst. 9 RybZ). Většinou provedené příslušnou cedulkou umístěnou na stromu či tyči upevněné v zemi.

5.5. Omezení vlastnického práva dle zákona o myslivosti

Vlastnická práva majitelů pozemků významně ovlivňuje i výkon práva myslivosti. Předmětem tohoto práva nejsou pozemky samotné ale zvěř, jenž se po nich volně pohybuje. Zvěř není majetkem vlastníka pozemku, předmětem vlastnického práva se stává až ulovením nebo přisvojením si uhynulé zvěře. Výkon práva myslivosti je upraven v zákoně č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen MyslZ). Právo myslivosti je možno vykonávat jen v uznané honitbě. Přitom jsou rozlišeny honitby vlastní – vyhlášené na pozemcích jednoho vlastníka a současně držitele honitby, a honitby společenstevní – na pozemcích několika vlastníků, kteří společně vytvořili honební společenstvo. K honitbě však mohou být orgánem státní správy myslivosti přičleněny i pozemky třetích osob. Na těchto pozemcích pak vázne povinnost strpět užívání pozemku pro výkon práva myslivosti. Cílem zákona o myslivosti však je prvé řadě ochrana zvěře a proto takovéto omezení spadá pod ustanovení čl. 11 odst. 3 Listiny. Vlastník pozemku má také nárok na náhradu újmy od držitele honitby ve výši přiměřeného podílu z výnosů honitby (dle § 30 odst. 2 MyslZ). Pokud vlastník pozemku vystoupí z honebního společenstva, jeho pozemek zůstává nadále součástí honitby a vzniká mu nárok na náhradu dle § 30 odst. 2 MyslZ.

Vlastník má také možnost požádat o prohlášení pozemku za nehonební dle § 17 odst. 2 MyslZ. Pokud při vzájemném poměřování obecného zájmu na péči o zvěř a jiných ústavně chráněných zájmů či svobod vlastníka pozemku, převáží tyto zájmy. Přičemž v prvé řadě zákon zmiňuje důvody bezpečnostní a vojenské a až poté zájmy samotného vlastníka pozemku.

Pokud je pozemek prohlášen za nehonební přichází vlastník o nárok na náhradu újmy dle § 30 odst. 2 MyslZ a také o nárok na náhradu škody způsobené zvěří na pozemku dle § 52 MyslZ. Takový nárok totiž může uplatňovat pouze vlastník honebního pozemku. A protože volně žijící zvěř není předmětem vlastnictví a neexistuje tedy osoba, která by za zvěří způsobené

škody mohla odpovídat, nemá vlastník ani možnost dovolávat se náhrady škody podle občanského zákoníku.

Vlastník pozemku má rovněž povinnost strpět umístování mysliveckých zařízení (zařízení pro přikrmování, pozorování a lov zvěře, napajedla, slaniska) podle § 9 odst. 2 MyslZ. Tato zařízení mají být v první řadě umístována s vlastníkovým souhlasem. Teprve pokud to není možné, má státní orgán myslivosti možnost rozhodnout o umístění zařízení sloužících k obživě zvěře (napajedla, slaniska, krmelec) i bez souhlasu vlastníka pozemku. V případě zařízení sloužících k výkonu hospodářské složky práva myslivosti (zařízení pro pozorování a lov zvěře) není možnost takovéto zařízení umístit na pozemku bez vlastníkovou souhlasu. V případě zařízení sloužících k obživě zvěře se zcela jistě jedná o omezení vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 3 Listiny.⁵⁴

Vlastnické právo k pozemkům v honitbě může být také přechodně omezeno podle § 9 odst. 3 MyslZ a to rozhodnutím orgánu státní správy myslivosti. Cílem takového zásahu do práv je ochrana zvěře v době kladení a odchovu mláďat a hnízdění, popřípadě ochrana života a zdraví v období lovu. Takovéto zásahy se však nemohou dotknout hospodářských činností vlastníků a také nájemců pozemků. V převážné většině se jedná o pozemky určené k zemědělskému a lesnímu hospodaření a takovéto omezení pak postihuje pouze okrajové aspekty práva vlastníka pozemek užívat. Intenzita zásahu do práv vlastníka podle § 9 odst. 3 MyslZ tak plně koresponduje s obecným zájmem na péči o zvěř.

⁵⁴ Srov. nález ÚS ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 34/03

6. Závěr

Vzájemný vztah vlastnictví a ochrany životního prostředí můžeme sledovat v několika rovinách. V ústavním právu jde o ochranu vlastnického práva, jež chápeme jako důležitý atribut moderního právního státu a zároveň subjektivní právo, jemuž musí být poskytnuta náležitá ochrana a zásahy do něj lze uskutečňovat pouze v omezené míře. Postavení ochrany životního prostředí v ústavním právu je dáno povinností státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a o ochranu přírodního bohatství. Každý má zároveň povinnost při výkonu svých práv nepoškozovat prostředí na stanovenou mez. Tyto hodnoty se mohou navzájem střetávat a záleží na konkrétním daném případě, která z nich bude považována za významnější.

Z hlediska občanského práva nastává spíše teoretický problém, zda a které části životního prostředí lze vlastnit. Zatímco v řadě případů právní předpisy poskytují dostatečnou oporu pro řešení těchto otázek, v některých případech složky životního prostředí jen s obtížemi naplňují předpoklady vlastněné věci. Režim vlastnického práva k jednotlivým složkám se různí. Lze uvést kupříkladu status povrchových a podzemních vod, které podle současné úpravy vodního zákona nejsou předmětem vlastnictví, ale při pohledu do historie právní úpravy zjišťujeme, že předmětem vlastnického práva byly.

Na vlastníky složek životního prostředí často dopadá řada předpisů upravujících ochranu životního prostředí, v případě některých zvláště hodnotných objektů. Někteří vlastníci jsou povinni snášet vyšší míru omezení svých vlastnických práv než majitelé podobných či typově shodných pozemků. Životní prostředí ale nemůžeme jako veřejný statek tak jednoduše rozdělit na části a vyloučit některé jedince z jeho užívání. Vlastníkům typově podobných pozemků, z nichž někteří jsou však z důvodu ochrany přírody stiženi přísnějšími omezeními a tím často ekonomicky znevýhodněni proti ostatním, se tak obvykle poskytuje náhrada, nejčastěji v podobě pokud možno co nejvíce přiměřeného finančního zadostiučinění. V řadě případů pak může být dosti problematické určit, zda se

jedná o meze samotného vlastnického práva, či už o jeho omezení, za které by jeho vlastníku měla připadnout dle článku 11 odst. 4 Listiny přiměřená náhrada. A také úprava náhrad je bohužel rozdrobena mezi více složkových zákonů, což zcela jistě neprospívá přehlednosti ani jednoduchosti jejich následného uplatnění běžnými občany-vlastníky.

Zájem na ochraně životního prostředí však může být i v souladu se zájmy vlastníka. Při rušení výkonu jeho vlastnických práv nebo poškozování jím vlastněného objektu pak logicky vlastník bude mít, respektive může mít, i zájem na příznivém stavu konkrétní jím vlastněné části životního prostředí a bude tak usilovat o eventuelní nápravu. Vlastník tak může vědomými kroky k ochraně jím vlastněné složky přispět nejen k ochraně svého majetku, ale i environmentální hodnoty tohoto majetku.

Vlastnické právo a životní prostředí, a nejvíce zájem na ochraně obou těchto hodnot, se tak v praxi setkávají a mnohdy střetávají. Domnívám se, konflikty mezi vlastnickým právem a ochranou životního prostředí budou stále častější, neboť roste jak tlak člověka na životní prostředí, tak zároveň důraz na šetrnější a ekologičtější chování, ať již člověka jako individua, či společnosti jako celku.

Jak bylo nastíněno v mé práci, řešení, který z těchto zájmů v konkrétní situaci převáží svou důležitostí ten druhý, není jednoznačné. Velmi bude záležet na konkrétní situaci, ale zároveň na ekologickém povědomí celé společnosti a na síle vnímání životního prostředí jakožto jedinečné a nenahraditelné hodnoty umožňující žití a přežití nás všech.

Summary

Ownership and the protection of the environment

The correlation between the ownership and the protection of environment can be seen in several levels. Both these terms are protected as an important value in any modern democratic society.

Pursuant to the constitutional law, the protection of property rights, which we see as an important attribute of a modern rule of law as well as a subjective right, which must be afforded appropriate protection and interventions to it can be made only to a limited extent. Pursuant to the constitutional law the state has responsibility of protecting the environment by prudent use of natural resources and natural wealth. Each person also has a duty to exercise its rights by not harming the environmental limits. These values may conflict with each other and depend on the particular case, which of them will be considered significant. Protection of the environment constitutes often a substantial limit to the ownership rights.

In terms of civil law rather theoretical problem arises whether and which parts of the environment may be owned. While in many cases the law provides sufficient support to address these issues, in some cases, environmental components have difficulty to fulfil the assumptions of an owned things. Regime of property rights to the individual components vary. Include, for example, the status of surface water and groundwater, which according to the current legislation of the Water Act are not subject of the ownership, but looking into the history of the legislation, we find that they were subject of ownership rights.

The owners of parts of the environment are often affected by number of regulations governing the protection of environment, Some owners are obliged to tolerate a higher degree of restriction of their ownership rights than owners of

similar or the same type of land. Forespectably valuable parts, for example valuable land in the national parks, the regulations are even more strict. Nevertheless environment as a public good cannot be so easily divided into parts and exclude certain individuals from its use. Owners affected by tighter restrictions, are usually provided with as far as possible appropriate financial compensation, although general conception of these compensations is still lacking.

Interest in environmental protection may also be in a harmony with the interest of the owner. If the ownership rights are violated, or there is a risk of damage to property owned, it will be in owner's favor to protect both his rights as an owner, as well as the favorable status of environment. Owner can with his conscious steps protect parts of nature owned by him, contributing not only to protect his property, but also environmental values.

Ownership rights and the environment, as well as the interest to protect these two values will often meet in practise. As captioned here above there is no hundred percent solution, which of these interests in a particular situation shall outweigh its importance over the other. It will also depend on the ecological awareness of the whole society and the strength of the perception of the environment as a unique and irreplaceable value, in order to live and survive.

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá vztahem mezi ochranou životního prostředí a vlastnickým právem. Nejdříve se práce zabývá popisem pojmu životního prostředí v českém právu a jeho ústavního zakotvení. Dále pak mezinárodněprávním a ústavním zakotvením vlastnického práva a práva na příznivé životní prostředí i v pohledu judikatury ústavního soudu. Následně v části třetí následuje úprava omezení vlastnického práva, podmínek, za kterých je možné vyvlastnění a úprava dobrovolného smluvního omezení vlastnictví za účelem ochrany životního prostředí. Těžištěm práce pak, v části čtvrté, je právní úprava jednotlivých složek životního prostředí v složkových zákonech, snaha o zachycení nejvýznamnějších omezení vlastnického práva z pohledu Vlastníka jednotlivých složek životního prostředí, jakožto i rozboru vybraných předpisů práva životního. Závěrem diplomové práce je pak formulace konkrétních míst hlavních střetů mezi ochranou výkonu práv vlastníka a obecným zájmem na ochranu životního prostředí. A vliv všeobecného ekologického povědomí celé společnosti na rozhodování, který z těchto zájmů, zda ochrana životního prostředí, a nebo ochrana vlastnického práva, v konkrétním případě převažuje svou důležitostí.

Abstract:

This thesis deals with the relationship between environmental protection and ownership rights. The thesis describes the concept of the environment in the Czech constitutional law. Furthermore, it concerns with international legal and constitutional enshrining of property rights and the right to a favorable environment in terms of constitutional case law. Then in the third part followed by the regulation of restriction of ownership rights, the legal conditions under which is expropriation possible and editing voluntary contractual ownership restrictions in order to protect the environment. The focus of the work, in the

fourth part, is dealing with the legal regulation in current legislation, an effort to capture the most significant limitation of property rights from the perspective of the owner of the individual parts of the environment, as well as the analysis of selected provisions of environmental law. Finally, this thesis is the formulation of the specific locations of the main conflicts between the protection of the ownership rights and the general interest in environmental protection. A general effect of environmental awareness throughout the company is to decide which of these interests, whether environmental protection or the protection of property rights, in the particular case outweighs its importance over the other.

Klíčová slova diplomové práce:

vlastnictví, životní prostředí, omezení vlastnického práva z důvodu ochrany životního prostředí

Keywords of the thesis:

ownership, environment, limitation of ownership rights for environmental reasons

Použité zdroje

Literatura

- Bahýl, J., Bahýlová, L., Kocourek, T.: *Příklady a judikatura z práva životního prostředí*. Praha : Leges, 2010
- Damohorský, M. et al.: *Sbírka praktických příkladů z práva životního prostředí* 2.aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2010
- Damohorský, M. a kol.: *Právo životního prostředí*. 3. Vydání Praha C.H.Beck 2010
- Damohorský, M.: *České právo životního prostředí – Czech environmental law* UK v Praze 2003
- Damohorský, M. a kol.: *Mezinárodní právo životního prostředí II. Část IFEC* 2008
- Damohorský Milan (Edit.): *Právo životního prostředí – Vlastnické právo, trestní právo a ochrana životního prostředí, sborník z konference, KRNAP – Rýchory 2000*, PF UK Praha 2000
- Damohorský M. (edit): *Poc̣ta Doc. JUDr. Jaroslavu Drobníkovi, CSc. K jeho 70. Narozeninám*, PF UK Praha 2007
- Doležal, J., Mareček, J., Sedláčková, V a kol.: *Nový stavební zákon v teorii a praxi a předpisy související s poznámkami*. Praha: Linde, 2006
- Drobník, J.: *Základy pozemkového práva*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová 2010
- Drobník, J., Dvořák, P.: *Lesní zákon. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer ČR a.s. 2010

- Filip, J.: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004
- Hegenbart, M., Sakař, B. a kol.: *Stavební zákon. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2008
- Horáček, Z. et al.: *Vodní zákon č. 254/2001 Sb. s komentářem*. Praha SONDY s.r.o. 2011
- Jančářová, I.: *Právo životního prostředí pro bakaláře*. Brno: Masarykova univerzita 2011
- Janderka, K.: *Zákon o vyvlastnění, Poznámkové vydání, 2. vyd.* Praha: Linde 2010
- Kafková, V.: *Judikatura v právu životního prostředí 2006*, Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2007
- Klíma, K a kol.: *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2009
- Kocourek, T.: *Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí*. Praha: Leges, 2012
- Kusák, M.: *Omezení vlastnického práva z důvodů ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů*. České právo životního prostředí: časopis České společnosti pro právo životního prostředí. 2005, roč. 2005, č. 15.
- Miko, L. a kol.: *Zákon o ochraně přírody a krajiny. Komentář*. 1. vydání Praha: C. H. Beck 2005
- Pavlíček, V., a kol.: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha, Linde 2002

- Pekárek, M., Průchová, I.: *Pozemkové právo*. 2. vyd.. Brno: Masarykova univerzita, 2003
- Pekárek, M a kol.: *Právo životního prostředí*. Brno: Masarykova univerzita 2009
- Poceta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, a.s., 2005
- Prchalová, J.: *Zákon o ochraně přírody a krajiny a Natura 2000 Komentář a prováděcí předpisy podle stavu k 1. 1. 2006* Praha: Linde 2006
- Spáčil, J.: Část druhá. Věcná práva. In Švestka, Jiří a kol. *Občanský zákoník I. (§ 1-459) Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2008 s. 623.
- Tomoszková, V.: *Úvaha nad vlastnictvím jako nástrojem ochrany životního prostředí*. In: *Nástroje ochrany životního prostředí - role práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. 1. vyd. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2011
- Tureček, K. a kol: *Zákon o vodách č. 254/2001 Sb., v úplném znění k 1. lednu 2003 s rozšířeným komentářem a prováděcími předpisy*. Praha, Sondy, 2003

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.,
Listina základních práv a svobod

zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění
pozdějších předpisů

zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku
nebo ke stavbě, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů, ve znění
pozdějších předpisů

zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství, ve znění
pozdějších předpisů

zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších
předpisů

zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních
minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech, ve
znění pozdějších předpisů

zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 254/2001 o vodách a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších
předpisů

zákon č. 229/1991 o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému
zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní,
ochraně mořských rybolovných zdrojů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 449/1992 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých dalších
zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění
pozdějších předpisů